

Museu **ITINERANT**

*“Dotze petjades
pel camí de Canillo”*

Què és l'itinerari “Dotze petjades pel camí de Canillo”?

Canillo és cap de la parròquia del mateix nom; és la més septentrional del Principat d'Andorra i es troba a 1.526 m d'alçada. És la primera parròquia per ordre protocol·lari.

Aquesta guia consta d'uns textos d'informació general sobre els espais patrimonials que us proposem de visitar i d'uns textos de reflexió espiritual creats per Mn. Ramon Rossell, rector de Canillo.

Aquest itinerari pretén ser un recorregut pels monuments més admirats i venerats, no solament pels canillencs, sinó per tots els andorrans. L'itinerari passa pels monuments següents:

1. Sant Joan de Caselles
2. Oratori de Sant Bernat de Menthon
3. Creu de ferro forjat a l'edifici sociocultural
4. Església parroquial de Sant Serni
5. Monument a Carlemany
6. Església de Santa Creu
7. Creu dels Set Braços
8. Sant Miquel de Prats
9. La creu de Carlemany
- 10/11. Oratoris de Meritxell
12. Meritxell [santuari vell i santuari nou de Nostra Senyora de Meritxell]

Quins objectius té?

Mostrar valors patrimonials

Conèixer l'arquitectura religiosa

Integrar-se en el sentiment cultural i religiós

Gaudir de l'increïble paisatge que envolta tota la parròquia

Com es pot fer?

Si el fem a peu, podem deixar el cotxe al pàrquing del punt de sortida. Per recuperar-lo, heu d'agafar el camí dels Esquirolets, que us mena a la CG2, on trobareu la parada de l'autobús. Els autobusos que us portaran al vostre vehicle passen cada hora, de les 8 del matí a les 8 del vespre. Us recomanem que feu el recorregut a peu, tant d'anada com de tornada. Una altra alternativa és anar amb cotxe fins al poble de Prats on podeu deixar el cotxe per seguir a peu pel camí Ral que du a Meritxell. En aquest cas, la tornada s'ha de fer a peu.

De quina dificultat és i quant de temps es necessita per fer-lo?

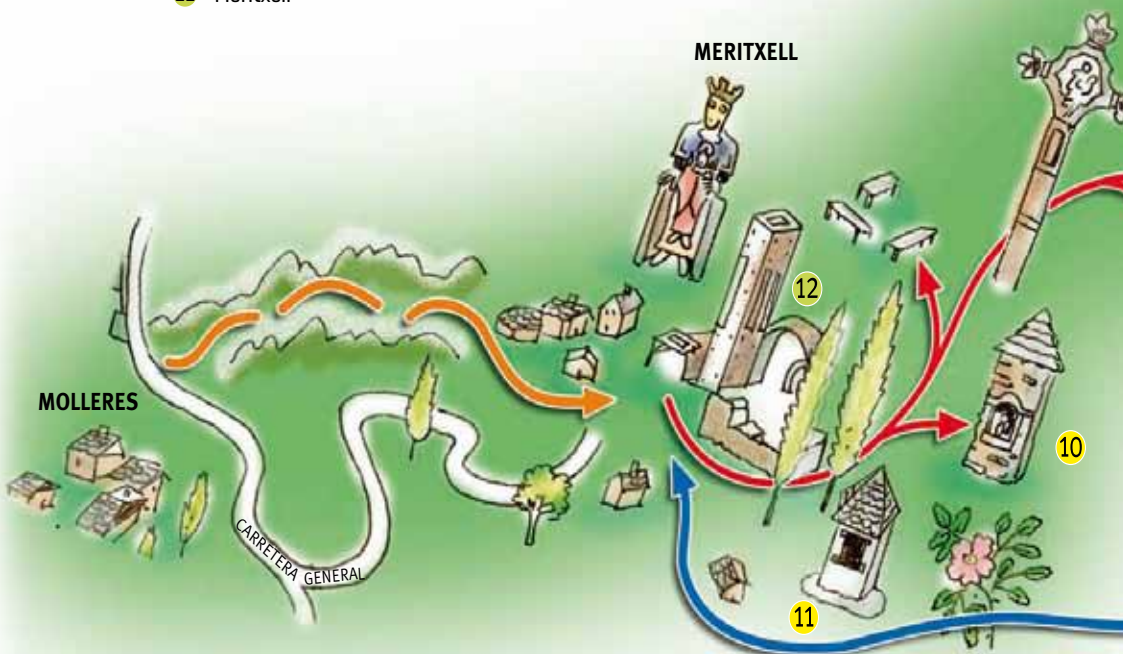
La dificultat és baixa i el temps necessari per fer-lo tot a peu és de 3 hores*, visitant els diferents indrets proposats.

El temps real de l'itinerari a peu sense fer cap visita és de 45 m.

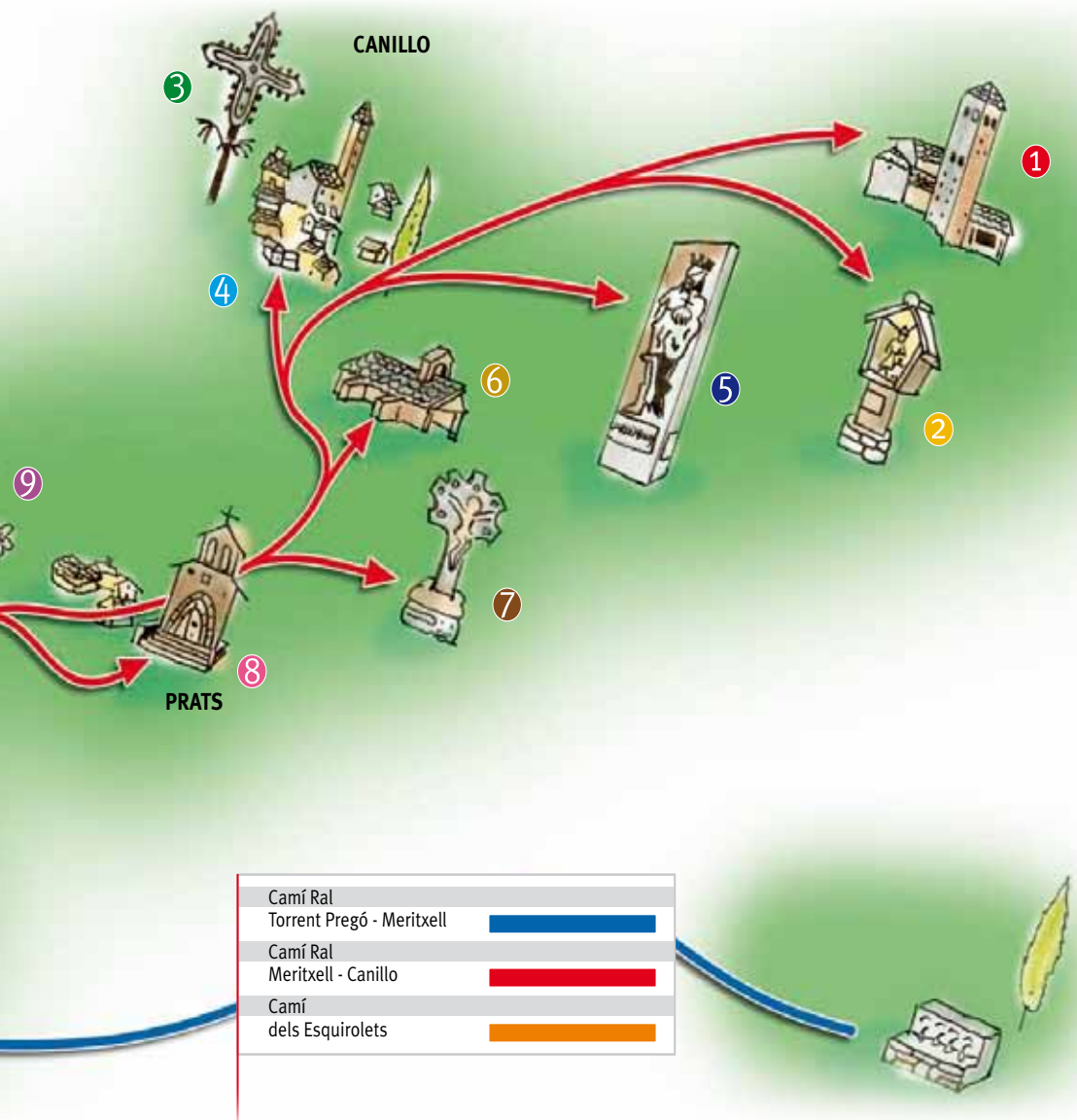
**El temps de l'itinerari és aproximat i pot variar en funció de les persones i de les condicions amb les quals es realitza.*

MAPA DE L'ITINERARI

- 1 Sant Joan de Caselles
- 2 Oratori de Sant Bernat de Menthon
- 3 Creu de Ferro Forjat Situada a l'edifici sociocultural
- 4 Església parroquial de Sant Serni
- 5 Escultura a Carlemany
- 6 Església de Santa Creu
- 7 Creu dels 7 Braços
- 8 Sant Miquel de Prats
- 9 La creu de Carlemany
- 10 11 Oratoris de Meritxell
- 12 Meritxell

C. VERDAGUER

SANT JOAN DE CASELLES

L'església de Sant Joan de Caselles és la joia més valuosa, no solament de la parròquia de Canillo, sinó de tot Andorra. N'és penyora el fet que el Comú s'enorgulleixi de lluir-la al seu escut parroquial.

La nau és romànica amb la reminiscència de tradició preromànica perquè la paret tocant a l'absis sobrepuja la teulada.

La reixa és una obra d'art popular –remarquem que no té cap soldadura, és tota realitzada amb foc i martell. El ferro prové de les mines de ferro de la parròquia, concretament de sota del pic de la Serrera (2.914 m).

El campanar és llombard, de transició. És l'únic campanar d'Andorra que no toca al cos de l'església.

El Crist en majestat d'estuc pintat té una mida de 165 x 162 cm, damunt una creu de 32 cm d'amplada, pintada damunt un lleuger relleu. La imatge va ser trobada l'any 1963, trossejada en el suport de l'altar. Va ser Pere Font, de casa Puigcernal de Prats, qui, seguint les directrius dels professors Cèsar Martinell, Rafael Benet, Manuel Humbert i Josep Viladomat, va realitzar el treball de recuperació de cada una de les peces de l'escultura. Dos anys li va costar la feina, gràcies a la qual avui ens fem una bona idea de com era. És una peça única, no només per la matèria –en estuc, és a dir, guix amb pasta vegetal– sinó també perquè és complementada amb el conjunt de pintura mural de què forma part. El conjunt de l'obra ens ofereix tot el misteri de la redempció. Les pintures glossen l'escena del Divendres Sant al Calvari: el bon home acosta als llavis de Jesús una esponja xopa de vinagre en sentir que cridava: "tinc set"; el soldat que en veure que Jesús era ja mort, li dona una llançada; el sol mig tapat i la lluna descriuen els mots de l'evangelista Marc: "era cap al migdia quan s'estengué per tota la terra una foscor fins a mitja tarda". L'escultura del Crist glossa el Diumenge de Pasqua; per la seva mirada serena que emociona qui la contempla l'anomenem la Majestat de Caselles. És el "kirios" grec. El vestit vermell i els peus separats recolzats damunt una peanya fan de la creu un tron reial perquè no ens ha comprat ni amb or ni amb plata, sinó amb el preu de la seva sang.

El retaule és obra del mestre de Canillo, que el va construir cap al 1525. Al centre es troba la talla de Sant Joan Evangelista, patró de l'església. La seva festa és el 27 de desembre. Al costat esquerre, les predel·les que relaten els miracles realitzats pel sant segons la tradició, i al costat dret, admirem les predel·les del darrer llibre de la Bíblia, l'Apocalipsi, escrit a l'illa de Patmos per Sant Joan. El rengle sobre l'ara fa referència a la passió i la mort de Jesús. Hi ha una predel·la en llapis. És la que no va ser possible de retrobar després del robatori de què fou objecte el retaule, l'any 1935.

Tot el conjunt és un càntic a l'esperança de Joan Evangelista que proclama la victòria de la dona enfront del drac de set caps. La darrera paraula no la tindrà l'odi, sinó l'amor, ens diu qui resumí els 73 llibres de la Bíblia en l'afirmació: "Déu és amor".

Sant Joan de Caselles

Carretera general CG2

AD100 Canillo

Tel. +[376] 844 141

Obert juliol i agost.

La resta de l'any, cal demanar la clau a Aina [tel. 851 434].

Horari

De dilluns a dissabte:

de 10 h a 13 h i de 16 h a 19 h

Diumenge i festius: de 10 h a 13 h

Diumenge a la tarda: tancat

Servei de guia gratuït

Tarifa Entrada gratuïta

ORATORI DE SANT BERNAT DE MENTHON

Patró dels muntanyencs. La seva festa és el 28 de maig

A 200 metres de l'església de Sant Joan de Caselles devers Canillo admirem la imatge de Sant Bernat, obra de l'escultor Gener Iglesias, feta en bronze a la foneria de Jordi Pesarrodona. Sant Bernat va néixer a la vall d'Aosta al començament del nostre romànic, al segle XI. Va fundar l'hospital del Gran Sant Bernat, on socorria els pelegrins i els muntanyencs que travessaven els Alps. El seu amic fidel va ser el gos de Sant Bernat, a qui confiava la farmaciola dels primers auxilis.

"A qui dubta o s'extravia / socorreu amb cor i mans. Sant Bernat, feu-nos de guia, / protegiu els andorrans", canten els goigs.

Oratori de Sant Bernat de Menthon

Carretera general CG2

AD100 Canillo

Està situat al pont d'Aina, a 200 m de l'església de Sant Joan de Caselles. Cruïlla camí del Gall.

3

CREU DE FERRO FORJAT SITUADA A L'EDIFICI SOCIOCULTURAL

(Centre de padrins)

Està situada damunt la pedra de la façana, treta d'una pedrera de la parròquia; la creu li fa del calvari i li imprimeix un aire d'austeritat impressionant. Ens sorprèn l'artista canillenc perquè fa sorgir la creu d'un roser. Aquest tret característic és un recordatori del Jardí del Paradís: "si de l'arbre del Paradís vingué el pecat al món, de l'arbre de la creu ens ve la redempció". Al peu hi raja una font generosa. A més del valor artístic de la creu, cal lloar el valor sentimental que té per als canillencs: "Ella els acull en els moments de dol dels veinats de la parròquia".

Creu de ferro forjat

Carretera general CG2

AD100 Canillo

Està situada a la façana de l'edifici sociocultural (Centre de padrins).

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT SERNI

4

Al capdamunt del carrer Major hi ha l'església parroquial, amb el campanar d'origen romànic, refet al segle XVII, el més alt de les Valls d'Andorra, 27 metres, que presideix majestuosament el poble de Canillo. El temple s'arrapa al massís del Roc del Quer, que dóna nom i identitat a la parròquia. Canillo, que etimològicament significa blanc [del llatí *canities* 'blancor'], testimonia la blancor de la muntanya amb la qual fa un tot, església i el Roc del Quer. L'església de Canillo està mencionada per primera vegada a l'acta de consagració de la catedral d'Urgell [any 839] amb el nom de Kanillau.

L'església, ampliada al segle XVII, fa 6,25 m d'amplada, 23 m de llargada i 7,65 m d'alçada. De l'església del segle XII en resta la part que durant segles va fer de baptisteri.

El patró és Sant Serni [Sadurní], bisbe i màrtir de la Tolosa de la meitat del segle III. En ser martiritzat de la manera més salvatge, arrossegat per una vaca fins a causar-li la mort, els seus deixebles van fugir de la persecució. Es van aixoplugar als Pirineus, i a Canillo ens van deixar la relíquia del patronatge del seu Pare en la fe.

El santcrist de l'altar lateral dret, l'obra més valuosa de l'església, és d'un gòtic popular de final del segle XIV, de fusta policroma. Probablement, els canillencs van substituir el crist romànic de Sant Joan de Caselles, obligats per la cúria a enterrar-lo dins l'altar, amb aquest crist vivament sofrent. Davant del crist hi ha dues llànties de plata regalades per la gent de l'Ospitalet-Merens en desgreuge per un tort comès contra els habitants de Canillo.

L'altar major té un retaule del segle XVII que s'inscriu estilísticament dins el grup de retaules barrocs de la segona meitat del segle XVII. Com a característiques tècniques, podem esmentar que és un retaule mixt, format per talla de fusta policromada i pintura sobre taula. Consta de basament, predel·la, dos cossos i àtic, i cada registre està dividit en cinc seccions. El presideix la imatge de Sant Serni amb un bàcul. Imatge força estilitzada que representa el sant bisbe impartint la benedicció. A la mà esquerra du el bàcul de bon pastor i al cap, la mitra de mestre.

Sant Pere apareix amb un llibre i les claus de l'Església que li va confiar Jesús. És representat com un personatge d'edat [cabells i barba blancs] i nimbat.

Sant Pau du l'atribut que li dóna la tradició, l'espasa. La figura és força estàtica.

Martiri de Sant Serni [costat de la sagristia]. Sant Serni dins de la seva casa és arrestat violentament pels seus botxins [costat dret]. Una vaca arrossega el sant per terra fins a causar-li la mort. Com a fons hi apareixen arquitectures i el cel.

Sant Jordi. És l'única talla de Sant Jordi del segle XVII al Principat d'Andorra. El famós poeta català Josep Maria de Sagarra, en una visita a l'església de Canillo, la descriu primmiradament [manuscrit que es guarda emmarcat a la casa rectoral, del qual el Comú l'any 1980 en va editar un bonic pòster per a totes les cases pairals]:

I si et volem tenir al nostre costat, / Sant de la juvenesa, / sols te volem com t'hem imaginat / sempre amb l'ànima encesa! I perquè tens un rostre somrient, / i una cabellera perfumada.

Sant Galderic, de la Catalunya Nord, patró dels pagesos dels Països Catalans. Du una fanga a la mà dreta, un rosari a la cintura i un nimbe circular al cap.

Mare de Déu del Roser amb el nen. Du vel, però ni nimbe ni corona. Porta roba molt folgada i té un aspecte dinàmic. La imatge va enamorar mossèn Cinto Verdaguer, que li va cantar: *Mostrà's com núvia de joielli guarnida, / i de ses mil congestes la florida / blanca esbandí com taronger novell.*

La flagel·lació i l'Oració a l'hort de Getsemaní són els dos misteris de dolor del Sant Rosari que ornem la Mare de Déu del Roser. A la part superior del retaule trobem el primer misteri de goig: Maria que rep la visita de l'àngel Gabriel, dues pintures que la devoció popular més tard va completar amb la imatge –molt ingènua– de Sant Josep, espòs de Maria.

El sagrari. La imatge de Jesús ressuscitat proclama el Pare viu baixat del cel que guarda el sagrari. Perquè Jesús ha ressuscitat, *Ell és amb nosaltres dia rere dia fins a l'acabament del món.*

Santa Bàrbara, advocada contra les pedregades als camps, i Sant Antoni de Pàdua, patró dels treballadors del ram de la construcció, completen la iconografia del retaule.

Sant Serni de Canillo

Plaça de Sant Serni
AD100 Canillo

**Obert del 15 de juny
al 15 de setembre**

Horari

De dilluns a dissabte:

de 9.30 h a 18.30 h

Diumenge: de 8.30 h a 15.30 h

Tarifa Entrada gratuïta

ESCULTURA A CARLEMANY

5

L'any 2006, des del Comú de Canillo es va encarregar a l'escultor Domènec Fita l'escultura, que té un valor artístic indiscutible, però aquest encàrrec va voler donar al poble alguna cosa més que un bé cultural. L'escultura de Carlemany vesteix la primera plaça del nostre país, dedicada a l'emperador amb mentalitat paneuropea. Va ser Carlemany qui va començar a unificar culturalment els pobles del nord amb els llatins i el primer que va iniciar, entre ells, una unificació política. Carlemany és, a més, un personatge comú per als Pirineus, per als catalanoparlants i per als europeus, perquè ens crea un ric patrimoni immaterial. Aquesta escultura és també la primera imatge física que tenim d'ell al nostre país. És, també, una de les poques escultures contemporànies que hi ha en el món d'aquest personatge. Però, per nosaltres, per a la parròquia, aquesta escultura vol ser a més una fita referencial d'aquest poble. Un referent que indiqui on és el nou centre de la vida política de la parròquia. Un espai dinamitzador d'una part de la vida social de Canillo.

Escultura a Carlemany

Plaça Carlemany

AD100 Canillo

Està situada davant les oficines de la Casa Comuna.

Al peu del poble, marcant el començament del camí Ral de Canillo devers Prats i Meritxell, ens acull l'esglesiola de Santa Creu, besada pel riu Valira d'Orient. Els canillencs del segle XVII no es van accontentar de sembrar la Santa Creu als llocs clau de la parròquia. Van voler dedicar-li, també, una església amb voluntat d'un doble servei: 1] Beneir el terme de la parròquia quan a les acaballes de l'estiu els pagesos donen gràcies per la collita. Té lloc el dia 14 de setembre, festa de l'exaltació de la Santa Creu; 2] Iniciar el Via Crucis del Divendres Sant al matí enfilant el carrer Gran, talment com si fos la Via Dolorosa de Jerusalem devers l'església de Sant Serni per celebrar-hi la crucifixió i la mort de Jesús i esperar-ne la resurrecció. L'esglesiola, de planta i absis rectangulars, presenta una coberta disposada a dos vessants, suportada a l'interior per una encavallada de fusta. El petit campanar, que conserva encara la campana original, és d'espadanya. La porta d'entrada està decorada amb tirants de ferro acabats amb motius en forma de flor de lis. A l'interior, l'accés a l'absis es fa a través d'un arc triomfal de mig punt construït amb pedra tosca, que emmarca el retaule barroc. El retaule de la Santa Creu és d'un sol pis. Hi ha representada l'escena de la crucifixió. La figura del Crist n'és exempta, mentre que les de la Verge i la de Sant Joan Evangelista estan tallades en alt relleu. L'escena està emmarcada per columnes salomòniques daurades decorades amb motius vegetals i animals.

Els carrers laterals estan formats per dues taules esculpides i en alt relleu amb escenes de la Passió. Hi trobem representades: la Flagel·lació de Crist, la Coronació amb espines, Jesús a l'hort de les Oliveres i Jesús camí del Calvari.

Completen el retaule un frontó a l'àtic on hi ha representat Déu Pare amb la mà dreta en actitud de benedicció, i un davant d'altar, que també representa la Crucifixió, completa amb representacions de motius florals, fruites i ocells, elements que simbòlicament també es relacionen amb el tema de la Passió.

A l'escena central hi apareix la data 1739.

L'esglesiola està situada a la part baixa del poble, anomenada l'Areny.

Església de la Santa Creu

Situada al peu del poble, marcant el començament del camí Ral de Canillo devers Prats i Meritxell.

AD100 Canillo

CREU DELS 7 BRACOS

7

que també s'anomena popularment "creu de les Set Banyes".

Es troba a 10 minuts del poble de Canillo seguint el camí Ral –avui carretera secundària– al marge d'una mitja corba, des d'on es pot contemplar el meravellós panorama de Canillo adossat al roc del Quer amb la vall de Montaup a la dreta i la de Mereig a l'esquerra, i coronant tot el paisatge el solemne massís del Casamanya.

La creu, del segle XVI, és gòtica i és la més original de les creus de terme d'Andorra. És una veritable joia escultòrica. En una cara hi ha Jesús crucificat del qual, malgrat les dimensions reduïdes, l'artista anònim ha esculpit ben marcadament els dits de les mans i dels peus i els trets de la cara. El mateix elogi hem fet de l'altra cara, on hi ha esculpida la Mare de Déu. Té un pedestal baix, sobreposat a una pedra horitzontal i arrodonida que cobreix una

petita fornícula, on els vianants dipositaven els rams de flors boscanes.

La creu és coneguda, també, per la llegenda dels 7 companys del veïnat canillenc de Prats, un dels quals tenia molta por del dimoni. Un dels 6 companys es va disfressar de diable per fer-li por, però el poruc es va defensar amb el fusell de caça i va ferir de mort el seu company, a qui ell creia el mateix dimoni. En anar a cercar el cos del company, havia desaparegut i, amb la desaparició, la creu dels 7 Braços en va perdre un. La llegenda explica, doncs, per què la creu dels 7 Braços avui únicament en té sis.

Art i fe es conjuguen en la creu dels 7 Braços per transformar el cansament silenciós del pelegrí del camí Ral en una pregària d'adoració i de lloança.

La creu original es troba al rebedor de Casa Comuna. Al seu lloc, hi ha una còpia que ressalta per la seva fidelitat.

Creu dels Set Braços, també coneguda com a creu de les Set Banyes.

A 10 minuts del poble de Canillo seguint el camí Ral, avui carretera secundària, al marge d'una mitja corba, assenyala la cruïlla del camí entre el poble de Prats i el del Forn.

La creu original es troba al rebedor de Casa Comuna. Al seu lloc, hi ha una còpia que ressalta per la seva fidelitat.

Horari de Casa Comuna

Dilluns a dijous: de 8 h a 17 h

Divendres de 8 h a 15 h

Estiu: de dilluns a divendres de 8 h a 15 h

SANT MIQUEL DE PRATS

8

El primer document que en parla és de l'any 1312, en el qual consta que era subjecta al rector de Sant Serni de Canillo.

L'església de Sant Miquel de Prats és un exemplar romànic rural, fet amb mitjans rudimentaris i uns materials humils. Consta d'una nau rectangular, de mides petites (fa 9,06 m de llarg, 3,80 m d'ample i 5,04 m d'alt) i de murs robusts (fan 1 m de gruix) al qual hom va afegir un absis semicircular vers el costat de llevant. La porta és senzilla, construïda amb unes dovelles de pedra calcària, les quals formen els muntants de l'obertura, que es tanca amb un arc un xic apuntat. L'interior de l'església, de murs força irregulars, es veu ben proporcionat i anivellat. Els murs són arrebossats i pintats de blanc.

El retaule, germà del de Sant Joan de Caselles, va ser venut als anys 1920. Una entitat bancària del país n'ha recuperat, l'any 2006, unes predelles, que es poden admirar dins el fons social d'aquesta entitat i que el Govern, l'any 2007, n'ha facilitat una còpia que ha situat a la mateixa església. Sortosament, es va salvar la talla de Sant Miquel Arcàngel, bellament agençat. Ens sorprèn que du a la mà l'escut de Sant Jordi.

L'absis correspon plenament al període romànic; la resta de l'edifici sembla que se situa en un moment posterior, potser al final del segle XIII. La talla, al segle XVI-XVII.

Els veïns canten els *Goigs del Gloriós Arcàngel Sant Miquel*:
Dintre d'aquest temple antic / ofereix protecció / tant al pobre com al ric / que el prega amb devoció. / D'ell es veurà defensat / i protegit amb gran zel: / si pren a Prats per advocat / a l'Arcàngel Sant Miquel.

Sant Miquel de Prats

Prats

AD100 Canillo

LA CREU DE CARLEMANY

9

que alguns anomenen també la creu de Meritxell.

Passat el llogaret de Prats, a 7 minuts trobem damunt d'una solemne roca que li fa de tron la creu gòtica del segle XVI, batejada popularment amb el nom de creu de Carlemany. Cal ressaltar, primerament, el lloc estratègic on és ubicada. La roca que la sosté fa de balcó del terme: bony de les Neres, coll d'Ordino, roc de la Salve, bordes de Mereig, roc del Quer, pic de Casamanya, poble de Prats i bosc de la Canya, per una banda; i per l'altra, la muntanya d'Escaldes, els cortals d'Encamp i, als seus peus, el santuari de Meritxell. Des d'aquest balcó natural, on els avantpassats van plantar la creu de Carlemany, es pot contemplar una de les vistes panoràmiques més boniques de la vall del Valira d'Orient. Una part de la roca que fa de tron a la creu té forma de banc, testimoni dels nombrosos vianants que s'hi han assegut per contemplar i admirar el meravellós paisatge.

La creu de Carlemany té esculpit per una cara el Crist crucificat, a qui els andorrans demanaven la protecció del terme, i per l'altra, la Mare de Déu amb el nen Jesús als braços, per anunciar als vianants la proximitat del santuari nacional de la Mare de Déu de Meritxell. El nom de la creu de Carlemany, avui, també el monument i plaça de Carlemany davant de Casa Comuna, indiquen l'esperit nacional dels andorrans tot recordant el primer vers de l'himne andorrà: "El gran Carlemany mon pare..."

La creu de Carlemany toca el cor del vianant, no sols pel seu valor escultòric sinó també pel lloc on ha estat plantada. Ens apareix solemne i majestuosa. Qui la contempla, hi llegeix la grandesa de l'origen cristià que ha segellat la identitat d'aquestes terres. A la vegada, és un signe de l'horitzó obert, fonament del present andorrà, que es projecta devers el futur amb aquella esperança de la qual la creu sempre és penyora.

La creu original es troba a l'altar major de l'església parroquial de Sant Serni de Canillo. Al seu lloc hi admirem una còpia ben fidel.

Creu de Carlemany o Meritxell

Camí Ral de Prats a Meritxell

AD100 Canillo

ORATORIS DE MERITXELL

10

11

Dos oratoris assenyalen al vianant la seva arribada a la casa de la Mare de Déu. Els pedestals amb pedra del país sostenen la capelleta que fa de sagrari a una petita imatge de la Mare de Déu de Meritxell. Al peu de la peanya, una llosa fa d'agenollador per als caminants apressats que no disposen del temps necessari per entrar a l'església a saludar la mare i patrona d'Andorra. L'ornamentació d'ambdós oratoris són la gavernera, a la primavera amb un bé de Déu de pètals blancs i roses, i a l'estiu amb els fruits d'un vermell intens que enlluerna. Per aquest fet, els oratoris són igualment un homenatge a la gavernera, que al cor del segle XII va assenyalar al pastor de Meritxell la presència de la imatge romànica: "Lo sis de janer, anant a missa a Canillo, los de Meritxell vejeren una gabarnera florida i ab fullas verdas, com si fos lo mes de juny, ab gran estranyesa sua per ser cosa impropia de aquella geladíssima estació. Admirats de aquell succés [ja que en aquella terra no se ha vist may tal cosa en lo cor del hivern], van á mirarla y examinarla quan veuhen amagada en una petita coveta la imatge de la Mare de Déu ab lo Ninyo Jesús. Ab quin respecte se agenollarien... [literatura de l'any 1874].

Els dos oratoris de Meritxell

Camí Ral de Prats a Meritxell

AD100 Canillo

12

MERITXELL

Meritxell és un poble on es troba el santuari nacional de Nostra Senyora de Meritxell. El fervor religiós a aquesta Mare de Déu té la seva pròpia llegenda.

El santuari inclou l'església vella de Meritxell, d'origen romànic i molt modificada en època barroca, i el nou santuari, obra de l'arquitecte Ricard Bofill.

La festivitat de Nostra Senyora de Meritxell, patrona de les Valls d'Andorra, se celebra el dia 8 de setembre, festa de les marededéus trobades als Països Catalans.

La llegenda

Conta la llegenda que el dia de Reis, un pastor que es dirigia a Canillo per assistir a la missa d'una diada tan assenyalada, en passar per on avui s'aixeca el santuari, va veure una gavernera florida en ple hivern, sota la qual hi havia una bella imatge de la verge. Arran d'aquesta troballa se la van endur a l'església de Canillo i la van posar a l'altar major tot prometenent construir una església per aixoplugar-la.

L'endemà, el sagristà de la parròquia, en obrir la porta de l'església, va trobar a faltar la imatge de la Verge, que va aparèixer novament al peu de la gavernera florida, prop de Meritxell. Els vilatans d'Encamp van decidir que si la verge no s'havia quedat a Canillo és perquè no s'hi volia estar, i que potser preferia estar a Encamp. Els encampadans la van tancar a l'església amb pany i clau, tot prometenent bastir en honor seu una bella església. L'endemà el fet es va repetir: la verge havia desaparegut. Els vilatans d'Encamp van tornar a Meritxell i un altre cop van trobar la Verge al peu de la gavernera. A més, tot al voltant de l'arbust estava net de neu per més que la nit abans havia caigut una grossa nevada.

De nou, els presents van cridar el miracle i van entendre que aquell era l'emplaçament on la verge volia quedar-se, reunits els habitants de Canillo i d'Encamp, van construir la capella exactament en aquest lloc: l'actual santuari de Meritxell.

Santuari vell de Meritxell

La primera vegada que trobem documentat el lloc de Meritxell és a la segona concòrdia d'Andorra, que data del 8 de gener de 1176. Amb tot, no disposem de cap document antic que parli de l'església de Santa Maria de Meritxell.

El 24 d'octubre de 1873, el Consell General va declarar oficialment la Mare de Déu de Meritxell "patrona i especial protectora del Principat d'Andorra".

L'església del poble de Meritxell és una construcció originària del període romànic, transformada en època barroca. Es tractava d'un temple força humil d'una sola nau capçada a llevant per un absis semicircular. De l'obra romànica s'ha conservat el mur oest integrat dins de l'edifici barroc i els fonaments de l'absis, descobert i visible.

La talla de la Mare de Déu de Meritxell amb el nen es va conservar al santuari vell de Santa Maria de Meritxell fins a l'incendi de 1972. Es considerava un dels exemplars més antics conservats de marededéus, tot i que no deuria ésser anterior al segle XII, moment en què el culte a la Verge va començar a prendre protagonisme en la imatgeria religiosa.

La gran devoció que per aquesta imatge s'ha tingut des de l'època medieval a les valls

andorranes ha fet que de la talla original se n'hagin fet diverses còpies al llarg del temps, moltes de les quals han arribat als nostres dies.

Després de la restauració del santuari vell, el 1994, s'hi va inaugurar l'exposició permanent "Meritxell Memòria", que fa un recorregut per la història i el culte a la patrona d'Andorra.

El nou santuari

Moragues, Bohigas-Martorell-Mackay i Bofill van participar en les primeres converses per a la reconstrucció del santuari de Meritxell. Finalment, en retirar-se els dos primers es va adjudicar al Taller d'arquitectura de Ricard Bofill.

El projecte es va configurar sobre tres pilars simbòlics: fe, identitat i cultura, que havien d'atorgar a Meritxell força religiosa i grandiositat monumental.

La primera idea de Bofill va ser crear un espai grandios i sublim que s'integrés en el paisatge i alhora creés un impacte visual notable: un gran complex capaç d'aglutinar la religió i la cultura.

Per aquesta raó, no solament va projectar les parts que avui coneixem, sinó d'altres que finalment no s'han dut a terme. Era un projecte força ambiciós que tenia el risc de no ser entès per la població nacional, molt influenciada per la forma constructiva del vell santuari i dels testimonis romànics. La part construïda ja va ser molt difícil d'assimilar i no hi va haver consens social per acceptar-la fins al cap d'uns anys.

Amb influències de diversos estils, Bofill va projectar un edifici de volums geomètrics marcats que configuren un eclecticisme monumental.

Inspirat en estils artístics diferents, les formes avantguardistes del nou santuari juguen amb arcs i torres com si fossin inacabats que simulen els vestigis romànics de l'antic santuari, on també s'incorporen trets del romànic monumental de les regions veïnes, que dialoguen amb el blanc i el negre recordant el renaixement italià, reposen sobre una planta de creu grega que distribueix els espais de tot el santuari, i mantenen les proporcions com un record de la secció aura dels temples grecoromans recuperada per les esglésies del renaixement; finalment, relacionen estretament l'edifici amb el paisatge que l'envolta i el fan penetrar a l'interior per

grans obertures, de tal manera que s'estableix una certa connexió amb l'art islàmic, en el qual també s'inspira la font d'aigua central del claustre.

El santuari de Meritxell és una infraestructura declarada bé d'interès cultural.

Al l'interior del nou santuari hi podem observar set escultures, obra de Sergi Mas, corresponents als sants patrons de les set parròquies andorranes, que ratifiquen que Meritxell és el santuari nacional andorrà: *Sant Serni de Canillo, Santa Eulàlia d'Encamp, Sant Corneli d'Ordino, Sant Aciscle de la Massana, Sant Esteve d'Andorra la Vella, Sant Julià de Sant Julià de Lòria i Sant Pere màrtir d'Escaldes-Engordany.*

I també podem parlar del contingut popular de l'arquitectura i els materials:

Les dues naus representen la unió entre el camí que baixa del port d'Incles fins al riu Runer i el que uneix la vall del Valira d'Orient amb la del Valira del Nord passant pel Roc de la Salve i el coll d'Ordino, i pel que fa els materials s'usen únicament tres elements: a) la pedra de pissarra treta de la mateixa muntanya; la blancor del sostre i del mosaic representa la neu que durant prop set mesos a l'any orna el paisatge del santuari; i el brollador de llum que és la vidriera de l'església canta el significat del nom de Meritxell.

La imatge

La imatge desapareguda la nit del 8 de setembre de 1972 era una talla romànica del segle XII. La còpia que es venera és una reproducció fidel que en ressalta els trets característics de l'artista medieval: a) la mà més gran per expressar el desig que com el de tota mare, vol beneir i acaronar els seus fills; b) els ulls maternals exageradament grossos, inspirats en el Crist dels pantocràtors, llegeixen en el cor dels qui la visiten, encara que hi ha turistes que no la veuen, ella sí que els mira; c) el seu calçat són els esclops de les camperoles de muntanya d'altres temps. L'artista ens alliçona en el fet

que la Verge de Meritxell, encara que sigui reina de cel i de terra, és la dona senzilla i humil que és estimadora de tothom.

Santuari vell de Meritxell

Meritxell

AD100 Canillo

Tel. i fax. +[376] 851 253

Horari

De dimecres a dilluns:
de 9 h a 13 h i de 15 h a 18 h

Dimarts tancat

Tarifa Entrada gratuïta

Santuari de Nostra Senyora de Meritxell

Meritxell

AD100 Canillo

Tel. i fax. +[376] 851 253

Horari

De dimecres a dilluns:
de 9 h a 13 h i de 15 h a 18 h

Dimarts tancat

Tarifa Entrada gratuïta

¿QUÉ ES EL ITINERARIO “DOCE HUELLAS POR EL CAMINO DE CANILLO”?

Canillo es la capital de la parroquia del mismo nombre; es la más septentrional del Principado de Andorra y se encuentra a 1.526 m de altura. Es la primera parroquia por orden protocolario.

Esta guía consta de unos textos de información general sobre los espacios patrimoniales que le proponemos que visite y de unos textos de reflexión espiritual creados por mosén Ramón Rossell, rector de Canillo.

Este itinerario pretende ser un recorrido por los monumentos más admirados y venerados no sólo por los habitantes de Canillo, sino también por todos los Andorranos. El itinerario pasa por los monumentos siguientes:

1. Sant Joan de Caselles	7. Cruz de los Siete Brazos
2. Oratorio de Sant Bernat de Menthon	8. Sant Miquel de Prats
3. Cruz de hierro forjado en el edificio sociocultural	9. La cruz de Carlomagno
4. Iglesia parroquial de Sant Serni	10 / 11. Oratorios de Meritxell
5. Monumento a Carlomagno	12. Meritxell [santuario viejo y santuario nuevo de Nuestra Señora de Meritxell]
6. Iglesia de Santa Creu	

¿QUE OBJETIVOS TIENE?

Mostrar valores patrimoniales

Conocer la arquitectura religiosa

Integrarse en el sentimiento cultural y religioso

Disfrutar del increíble paisaje que rodea toda la parroquia

¿COMO SE PUEDE HACER?

Si lo hace a pie, puede dejar el coche en el aparcamiento del punto de salida. Para recuperarlo, tendrá que coger el camino de Els Esquirolets, que le llevará a la CG2, donde encontrará la parada del autobús. Los autobuses que le traerán de vuelta hasta su vehículo pasan a cada hora, de las 8 de la mañana a las 8 de la tarde. Le recomendamos que haga el recorrido pie, tanto de ida como de vuelta. Otra alternativa es ir en coche hasta el pueblo de Prats, donde podrá dejar el coche para seguir a pie por el camino real que lleva a Meritxell. En este caso, el retorno debe hacerse a pie.

¿DE QUE DIFICULTAD ES Y CUÁNTO TIEMPO SE NECESITA PARA HACERLO?

La dificultad es baja y el tiempo necesario para hacerlo todo a pie es de 3 horas*, visitando los distintos lugares propuestos.

El tiempo real del itinerario a pie sin hacer ninguna visita es de 45 min.

*El tiempo del itinerario es aproximado y puede variar en función de las personas y de las condiciones con las que se realice.

1. SANT JOAN DE CASELLES

La iglesia de Sant Joan de Caselles es la joya más valiosa, no solamente de la parroquia de Canillo, sino también de toda Andorra. Prueba de ello es el hecho de que el Comú se enorgullezca de lucirla en su escudo parroquial.

La nave es románica con la reminiscencia de tradición prerrománica, porque la pared lindante con el ábside sobrepasa el tejado.

La reja es una obra de arte popular: remarcamos que no tiene ninguna soldadura, se ha realizado totalmente con fuego y martillo. El hierro proviene de las minas de hierro de la parroquia, concretamente, de debajo del pico de La Serrera (2.914).

El campanario es lombardo, de transición. Es el único campanario de Andorra que no toca al cuerpo de la iglesia.

El Cristo en majestad de estuco pintado mide 165x162 cm, y está encima de una cruz de 32 cm de anchura, pintada sobre un ligero relieve. La imagen fue encontrada en el año 1963, troceada en el soporte del altar. Fue Pere Font, de la Casa Puigcernal de Prats, quien, siguiendo las directrices de los profesores Cèsar Martinell, Rafael Benet, Manuel Humbert y Josep Viladomat, realizó el trabajo de recuperación de cada una de las piezas de la escultura. Dos años le costó el trabajo, gracias al cual hoy nos hacemos una buena idea de cómo era. Es una pieza única, no sólo por la materia - en estuco, es decir, yeso con pasta vegetal -, sino también porque es complementada con el conjunto de pintura mural del que forma parte. El conjunto de la obra nos ofrenda todo el misterio de la redención.

Las pinturas glosan la escena del Viernes Santo en el Calvario: el buen hombre acerca a los labios de Jesús una esponja empapada de vinagre al oír que gritaba: “tengo sed”; el soldado, al ver que Jesús estaba ya muerto, le da un lazazo; el sol medio tapado y la luna describen las palabras del evangelista Marcos: “era hacia mediodía cuando se extendió por toda la tierra una oscuridad hasta media tarde”. La escultura del Cristo glosa del Domingo de Pascua; por su mirada serena que emociona a quien la contempla, lo llamamos la Majestad de Caselles. Es el Kiriós griego. El vestido rojo y los pies separados, apoyados encima de una peana, hacen de la cruz un trono real, porque no nos ha comprado ni con oro ni con plata, sino con el precio de su sangre.

El retablo es obra del maestro de Canillo, que lo construyó hacia el 1525. En el centro se encuentra la talla de San Juan Evangelista, patrón de la iglesia. Su fiesta es el 27 de diciembre. En el lado izquierdo, las predelas que relatan los milagros realizados por el santo según la tradición, y en el lado derecho, admiramos las predelas del último libro de la Biblia, El Apocalipsis, escrito en la isla de Patmos por San Juan. La ringlera sobre el ara hace referencia a la pasión y la muerte de Jesús. Hay una predela en lápiz. Es la que no fue posible reencontrar tras el robo de que fue objeto el retablo, en el año 1935. Todo el conjunto es un cántico a la esperanza de Juan Evangelista, que proclama la victoria de la mujer ante el dragón de siete cabezas. La última palabra no la tendrá el odio, sino el amor, nos dice quien resumió los 73 libros de la Biblia en la afirmación: “Dios es amor”.

Sant Joan de Caselles

Carretera general CG2 - AD100 Canillo - Tel. +376 844 141

Abierto en Julio y Agosto. El resto del año, hay que pedir la llave en el centro de colonias Aina [Tel. 851434].

Horario: De lunes a sábado: de 10h a 13h y de 16h a 19h. Domingo y festivos: de 10h a 13h

Domingo por la tarde: cerrado. Servicio de guía gratuito

Tarifa: Entrada gratuita

2. ORATORIO DE SANT BERNAT DE MENTHON, PATRÓN DE LOS MONTAÑEROS, SU FIESTA ES EL 28 DE MAYO

A 200 metros de la iglesia de Sant Joan de Caselles, en dirección a Canillo, admiramos la imagen de San Bernardo, obra del escultor Gener Iglesias, realizada en bronce en la fundación de Jordi Pasarrodona. San Bernardo nació en el valle de Aosta a comienzos de nuestro románico, en el siglo XI. Fundó el hospital de Gran San Bernardo, donde socorría a los peregrinos y los montañeros que atravesaban los Alpes. Su amigo fiel fue el perro de San Bernardo, a quien confiaba el botiquín de primeros auxilios.

"A quien duda o se extravía / socorred con corazón y manos. San Bernardo, hacednos de guía, / protegéd a los andorranos ", cantan los gozos.

Oratorio de San Bernardo de Menthon

Carretera General CG2 - AD100 Canillo

Se encuentra en el puente del centro de colonias Aina, a 200 m de la iglesia de Sant Joan de Caselles. Cruce del camino del Gall.

3. CRUZ DE HIERRO FORJADO SITUADA EN EL EDIFICIO SOCIOCULTURAL (CENTRO DE LA TERCERA EDAD)

Está situada encima de la piedra de la fachada, sacada de una cantera de la parroquia; la cruz le hace de calvario y le imprime un aire de austeridad impresionante. Nos sorprende el artista de Canillo, porque hace surgir la cruz de un rosál. Este rasgo característico es un recordatorio del Jardín del Paraíso: "si del árbol del paraíso vino el pecado al mundo, del árbol de la cruz nos viene la redención". Al pie de la cruz mana una fuente generosa. Además del valor artístico de la cruz, hay que alabar el valor sentimental que tiene para los habitantes de Canillo: "Ella los acoge en los momentos de duelo de los vecindarios de la parroquia".

Cruz de hierro forjado: Carretera General CG2 - AD 100 Canillo

Está situada en la fachada del edificio sociocultural [centro de la tercera edad].

4. IGLESIA PARROQUIAL DE SANT SERNI

En la parte de arriba del Carrer Major se encuentra la iglesia parroquial, con el campanario de origen románico, rehecho en el siglo XVII, es el más alto de los Valles de Andorra, con 27 metros, que preside majestuosamente el pueblo de Canillo. El templo se arrapa al macizo del Roc del Quer, que da nombre e identidad a la parroquia. Canillo, que etimológicamente significa blanco [del latín, canities, "blancura"], atestigua la blancura de la montaña con la que hace un todo, la iglesia y el Roc del Quer. La iglesia de Canillo se menciona por primera vez en el acta de consagración de la catedral de Urgel [año 839] con el nombre de kanillau. La iglesia, ampliada en el siglo XVII, mide 6,25m de ancho, 23m de largo y 7,65 de alto. De la iglesia del siglo XII, sólo queda la parte de durante siglos hizo de baptisterio.

El patrón de San Saturnino, obispo y mártir de la Tolosa de la mitad del siglo III. Al ser martirizado del modo más salvaje, arrastrado por una vaca hasta causarle la muerte, sus discípulos huyeron de la persecución. Se refugiaron en el Pirineo, y en Canillo nos dejaron la reliquia del patronato de su Padre en la fe.

El Santo Cristo del altar lateral derecho, la obra más valiosa de la iglesia, es de un gótico popular de finales del siglo XIV, de madera policroma. Probablemente, los habitantes de Canillo, sustituyeron el cristo románico de Sant Joan de Caselles, obligados por la curia a enterrarlo dentro del altar, con este cristo vivamente sufriente. Delante del cristo hay dos lámparas de plata regaladas por la gente de L' Hospitalet - Merens en desagravio por un daño cometido contra los habitantes de Canillo. El altar mayor tiene un retablo del siglo XVII que se inscribe estilísticamente dentro del grupo de retablos barrocos de la segunda mitad del siglo XVII. Como características técnicas, podemos mencionar que es un retablo mixto, formado por talla de madera policromada y pintura sobre tabla. Consta de basamento, predela, dos cuerpos y ático, y cada registro está dividido en cinco secciones. Lo preside la imagen de San Saturnino con un báculo, una imagen bastante estilizada que representa el santo obispo impartiendo la bendición. En la mano izquierda lleva el báculo de buen pastor y en la cabeza, la mitra de maestro. San Pedro aparece con un libro y las llaves de la iglesia que le confió Jesús. Es representado como un personaje de cierta edad [cabellos y barba blancos] y nimbado.

San Pablo lleva el atributo que le da la tradición: la espada. La figura es bastante estática. Martirio de San Saturnino [lado de la sacristía]. San Saturnino, en su casa, es arrestado violentamente por sus verdugos [lado derecho]. Una vaca arrastra al santo por el suelo hasta causarle la muerte. Como fondo aparecen arquitecturas y el cielo.

San Jorge. Es la única talla de San Jorge del siglo XVII en el Principado de Andorra. El famoso poeta catalán Josep Maria de Segarra, en una visita a la iglesia de Canillo, la describe meticulosamente [manuscrito que se guarda enmarcado en la casa rectoral, del cual el Comú editó en el año 1980 un precioso póster para todas las casas solariegas]; Y si queremos tenerte a nuestro lado, / Santo de la juventud, / sólo te queremos como hemos imaginado / ¡siempre con el alma encendida! Y porque tienes un rostro sonriente, / ¡una cabellera perfumada.

San Gauderico, de la región del Rosellón [Catalunya Nord], patrón de los labradores de los Países Catalanes. Lleva una laya en la mano derecha, un rosario en la cintura y un nimbo circular en la cabeza.

Virgen del Rosario con el niño. Lleva velo, pero ni mimbro ni corona. Lleva ropa muy holgada y tiene un aspecto dinámico. La imagen enamoró a mosén Cinto Verdeguer, que le cantó: Mostraste como novia de joyas guarnecida, / ¡de sus mil conchestas el florecimiento/ blanco se aclaró como naranja joven.

La flagelación y la oración en el huerto de Getsemani son los dos misterios de dolor del Santo Rosario que ornan la Virgen del

Rosario. En la parte superior del retablo encontramos el primer misterio de gozo: María, que recibe la visita del ángel Gabriel, dos pinturas que la devoción popular más tarde completó con la imagen -muy ingenua- de Sant José, esposo de María. El sagrario. La imagen de Jesús resucitado proclama el Padre vivo bajando del cielo que guarda el sagrario. Porque Jesús ha resucitado, Él está con nosotros día tras día hasta el fin del mundo.

Santa Bárbara, abogada contra las granizadas en los campos, y san Antonio de Padua, patrón de los trabajadores del ramo de la construcción, completan la iconografía del retablo.

Sant Serni de Canillo

Plaza de Sant Serni - AD100 Canillo

Abierta del 15 de Junio al 15 de Septiembre

Horario: De lunes a sábado de 9.30 h a 18.30 h. Domingo de 8.30 h a 15.30 h

Tarifa: Entrada gratuita

5- ESCULTURA A CARLOMAGNO

En el año 2006, desde el Comú de Canillo se encargó al escultor Domènec Fita la escultura, que tiene un valor artístico indiscutible, pero este encargo quiso dar al pueblo algo más que un bien cultural. La escultura de Carlomagno viste la primera plaza de nuestro país dedicada al emperador con mentalidad paneuropea. Fue Carlomagno quien empezó a unificar culturalmente los pueblos del norte con los latinos y el primero que, inició, entre ellos, una unificación política. Carlomagno es, además, un personaje común para los Pirineos, para los catalanoparlantes y para los europeos, porque nos crea un rico patrimonio inmaterial. Esta escultura es también la primera imagen física que tenemos de él en nuestro país. Es también, una de las pocas esculturas contemporáneas que existen en el mundo de este personaje. Pero, para nosotros, para la parroquia, esta escultura quiere ser, además, un hito referencial de este pueblo. Un referente que indique dónde está el nuevo centro de la vida política de la parroquia. Un espacio dinamizador de una parte de la vida social de Canillo.

Escultura Carlomagno: Plaza Carlemany - AD100 Canillo. Esta situada ante las oficinas del Comú.

6- IGLESIA DE SANTA CREU

A pie del pueblo, marcando el comienzo del camino real de Canillo hacia Prats y Meritxell, nos acoge la iglesia Santa Creu, besada por el río Valira de Oriente. Los habitantes de Canillo del siglo XVII no se contentaron con sembrar la Santa Cruz en los lugares clave de la parroquia. Quisieron dedicarle, también, una iglesia con voluntad de un doble servicio: 1) bendecir el término de la parroquia cuando a finales del verano los labradores dan gracias por la cosecha. Tiene lugar el día 14 de septiembre, fiesta de la exaltación de Santa Cruz. 2) iniciar el vía crucis del Viernes Santo por la mañana enfilando hacia el Carrer Gran, talmente como si fuera la Vía Dolorosa de Jerusalén hacia la iglesia de Sant Serni para celebrar la crucifixión y la muerte de Jesús y esperar su resurrección. La iglesia, de planta y ábsides rectangulares, presenta una cubierta dispuesta a dos vertientes, soportada en el interior por una armadura de cubierta de madera. El pequeño campanario, que conserva todavía la campana original, es de espadaña. La puerta de entrada está decorada con tirantes de hierro acabados con motivos en forma de flor de lis. En el interior, el acceso de ábside se hace a través de un arco triunfal de medio punto construido en piedra tosca, que enmarca el retablo barroco. El retablo de la Santa Cruz es de un solo piso. Hay representada la escena de la crucifixión. La figura del Cristo está exenta, mientras que las de la Virgen y la de San Juan Evangelista están talladas en alto relieve. La escena está enmarcada por columnas salomónicas doradas decoradas con motivos vegetales y animales.

Las calles laterales están formadas por dos tablas esculpidas y en alto relieve con escenas de la Pasión. Encontramos representadas: la flagelación de Cristo, la coronación con espinas, Jesús en el huerto de los Olivos y Jesús camino del Calvario. Completan el retablo un frontón en el ático en el que hay representado Dios Padre con la mano derecha en actitud de bendición, y uno delante del altar, que también representa la crucifixión, completa con representaciones de motivos florales, frutas y pájaros, elementos que simbólicamente también se relacionan con el tema de la Pasión.

En la escena central aparece la fecha 1739.

La iglesia está situada en la parte baja del pueblo, denominada l' Areny.

Iglesia de Santa Creu - AD100 Canillo

Situada al pie del pueblo, marcando el comienzo del camino real de Canillo hacia Prats y Meritxell.

7- CRUZ DE LOS SIETE BRAZOS TAMBIÉN DENOMINADA POPULARMENTE "CRUZ DE LOS SIETE CUERNOS"

Se encuentra a 10 minutos del pueblo de Canillo siguiendo el camino real - hoy, carretera secundaria -, en el margen de una media curva, desde donde se puede contemplar el maravilloso panorama de Canillo adosado al Roc del Quer con el valle de Montaup, a la derecha y la de Mereig a la izquierda, y coronando todo el paisaje el solemne macizo del Casamanya.

La cruz, del siglo XVI, es gótica y es la más original de los cruceros de Andorra. Es una verdadera joya escultórica. En una cara hay Jesús crucificado, del que, pese a las dimensiones reducidas, el artista anónimo ha esculpido bien marcadamente los dedos de las manos y de los pies y los rasgos de la cara. El mismo elogio hemos hecho de la otra cara, donde hay esculpida la Virgen María. Tiene un pedestal bajo, sobrepuerto a una piedra horizontal y redondeada que cubre una pequeña hornacina donde los viandantes depositaban los ramos de flores silvestres.

La cruz es conocida, también, por la leyenda de los siete compañeros del vecindario de Prats [situado en Canillo], unos de los cuales tenía mucho miedo del demonio. Uno de los seis compañeros se disfrazó de diablo para meterle miedo, pero el otro, asustado, se defendió con el fusil de caza e hirió de muerte a su compañero, pues creía que era el mismo demonio. Al ir a buscar el cuerpo del compañero, éste había desaparecido y, con la desaparición, la cruz de los Siete Brazos, perdió uno. La leyenda explica, pues, por qué la cruz de los Siete Brazos hoy únicamente tiene seis.

Arte y fe conjugan en la cruz de los Siete Brazos para transformar el cansancio silencioso del peregrino del camino real en una plegaria de adoración y de alabanza.

La cruz original se encuentra en el recibidor del Comú. En su lugar, hay una copia que resalta por su fidelidad.

Cruz de los Siete Brazos, también conocida como cruz de los Siete Cuernos.

A 10 minutos del pueblo de Canillo, siguiendo el camino real, hoy, carretera secundaria, en el margen de una media curva, señala el cruce entre el pueblo de Prats y el de El Forn.

La cruz original se encuentra en el recibidor del Comú. En su lugar, hay una copia que resalta por su fidelidad.

Horario del Comú: De lunes a jueves: de 8h a 17h. Viernes: de 8h a 15h. Verano: de lunes a viernes, de 8h a 15h

8- SANT MIQUEL DE PRATS

El primer documento que habla de la iglesia es del año 1312, en el cual consta que estaba sujeta al rector de Sant Serni de Canillo. La iglesia de Sant Miquel de Prats es un ejemplar románico rural, hecho con medios rudimentarios y unos materiales humildes. Consta de una nave rectangular, de dimensiones pequeñas, (mide 9,06m de largo, 3,80m de ancho y 5,04m de alto) y de muros robustos (miden 1m de grueso), a la que se añadió un ábside semicircular en el lado de levante. La puerta es sencilla, construida con unas dovelas de piedra calcárea que forman los montantes de la apertura, que se cierra con un arco algo apuntado. El interior de la iglesia, de muros bastante irregulares, se ve bien proporcionado y nivelado. Los muros son enlucidos y están pintados de blanco.

El retablo, hermano del de Sant Joan de Caselles, fue vendido en la década de 1920. Una entidad bancaria del país recuperó, en el año 2006, unas predelas, que se pueden admirar en el fondo social de dicha entidad, y de las que el Gobierno, en el año 2007, ha facilitado una copia que se ha situado en la iglesia. Afortunadamente, se salvó la talla de Sant Miquel Arcángel, bellamente dispuesta. Nos sorprende que lleve en la mano el escudo de San Jorge.

El ábside corresponde plenamente al período románico; el resto del edificio parece que se sitúa en un momento posterior, quizás a final del siglo XIII. La talla es del siglo XVI-XVII.

Los vecinos cantan los Gozos del Glorioso Arcángel San Miquel: Dentro de este templo antiguo / ofrece protección / tanto al pobre como al rico / que la reza con devoción. / De él se verá defendido / y protegido con gran celo: / si toma a Prats por abogado / el Arcángel San Miquel.

San Miquel de Prats: Prats - AD100 Canillo

9- LA CRUZ DE CARLOMAGNO QUE ALGUNOS LLAMAN TAMBIÉN LA CRUZ DE MERITXELL

Pasado el pueblito de Prats, a 7 minutos encontramos, encima de una solemne roca que le hace de trono, la cruz gótica del siglo XVI, bautizada popularmente con el nombre de cruz de Carlomagno. Hay que resaltar, primeramente, el lugar estratégico donde se encuentra ubicada. La roca que la sostiene hace de balcón de término: Bony de les Neres, Coll de Ordino, Roc de Salve, bordes de Mereig, Roc del Quer, picad e Casamanya, pueblo Prats y bosque de la Canya, de una parte, y de la otra, la montaña de Escaldes, Els Cortals de Encamp y, a sus pies, el santuario de Meritxell. Desde este balcón natural, donde los antepasados plantaron la cruz de Carlomagno, se puede contemplar una de las vistas panorámicas más bellas del valle del Valira de Oriente. Una parte de la roca que hace de trono a la cruz tiene forma de banco, testigo de los numerosos viandantes que se han sentado en ella para contemplar y admirar el maravilloso paisaje.

La cruz de Carlomagno tiene esculpida por una cara el Cristo crucificado, a quien los andorranos pedían la protección del término, y por la otra, la Virgen María con el niño Jesús en brazos, para anunciar a los viandantes la proximidad nacional de la Virgen de Meritxell. El nombre de la cruz de Carlomagno, hoy y también el monumento y la plaza de Carlomagno delante del Comú, indican el espíritu nacional de los andorranos, recordando el primer verso del himno andorrano: "El gran Carlemany, mon pare..." ("El gran Carlomagno mi padre...")

La cruz de Carlomagno toca el corazón del viandante, no sólo por su valor escultórico sino también por el lugar que ha sido plantada. Nos aparece solemne y majestuosa. Quien la contempla, lee la grandeza del origen cristiano que ha sellado la identidad de estas tierras. A la vez, es un signo del horizonte abierto, fundamento del presente andorrano, que se proyecta hacia el futuro con aquella esperanza de que la cruz siempre es prenda.

La cruz original se encuentra en el altar mayor de la iglesia parroquial de Sant Serni de Canillo. En su lugar admiramos una copia muy fiel.

Cruz de Carlomagno o Meritxell: Camino real de Prats a Meritxell - AD100 Canillo

10-11 ORATORIOS DE MERITXELL

Dos oratorios señalan al viandante su llegada a la casa de la virgen. Los pedestales con piedra del país sostienen la capillita que hace de sagrario a una pequeña imagen de la Virgen de Meritxell. Al pie de la peana, una losa hace de reclinatorio para los caminantes apresurados que no disponen del tiempo necesario para entrar en la iglesia a saludar a la madre y patrona de Andorra. La ornamentación de ambos oratorios es el rosal silvestre, en primavera, con una hermosura de pétalos blancos y rosas, y en verano, con los frutos de un rojo intenso que deslumbra. Por eso, los oratorios son igualmente un homenaje al rosal silvestre, que en el corazón del siglo XII señaló al pastor de Meritxell la presencia de la imagen románica: "El seis de enero yendo a misa a Canillo, los de Meritxell vieron un rosal silvestre florido y con hojas verdes, como si fuera el mes de junio, con gran extrañeza por su parte, por ser cosa impropia de aquella heladísima estación. Admirados por aquel suceso [puesto que en aquella tierra nunca se ha visto tal cosa en el corazón del invierno], van a mirarla y examinarla, cuando ven escondida en una pequeña cuevecita la imagen de la Virgen con el niño Jesús. Con qué respeto se arrodillarían..." [literatura del año 1874]

Los dos oratorios de Meritxell: Camino real de Prats a Meritxell - AD10 Canillo

12- MERITXELL

Meritxell es un pueblo donde se encuentra el santuario nacional de nuestra Señora de Meritxell. El fervor religioso a esta Virgen tiene su propia leyenda.

El santuario incluye la iglesia vieja de Meritxell, de origen románico y muy modificado en época barroca, y el nuevo santuario, obra del arquitecto Ricard Bofill.

La festividad de Nuestra Señora de Meritxell, patrona de los valles de Andorra, se celebra el día 8 de septiembre, fiesta de las vírgenes encontradas en los Países Catalanes.

LA LEYENDA

Cuenta la leyenda, el día de Reyes, un pastor que se dirigía a Canillo para asistir a la misa de una fiesta tan señalada, al pasar por donde hoy se levanta el santuario, vio un rosal silvestre florecido en pleno invierno, bajo el cual había una bella imagen de la virgen. A raíz de este hallazgo se la llevaron a la iglesia de Canillo y la pusieron en el altar mayor, prometiendo construir una iglesia para guarecerla.

Al día siguiente, el sacristán de la parroquia, al abrir la puerta de la iglesia, echo en falta la imagen de la Virgen, que apareció nuevamente al pie del rosal silvestre florecido, cerca de Meritxell. Los habitantes de Encamp decidieron que si la Virgen no se había quedado en Canillo era porque no quería estar allí, y que tal vez prefería estar en Encamp. Los ciudadanos de Encamp la encerraron en la iglesia bajo siete llaves, prometiendo construir en su honor una bella iglesia. Al día siguiente, el hecho se repitió: la virgen había desaparecido. Los vecinos de Encamp volvieron a Meritxell, y otra vez encontraron a la Virgen al pie del rosal silvestre. Además, el alrededor del arbusto esta limpio de nieve, por más que la noche antes hubiera caído una gran nevada.

De nuevo, los presentes gritaron el milagro y entendieron que aquel era el emplazamiento en el que la Virgen quería quedarse. Reunidos los habitantes de Canillo y de Encamp, construyeron la capilla exactamente en ese lugar: el actual Santuario de Meritxell.

SANTUARIO VIEJO DE MERITXELL

La primera vez que encontramos documentado el lugar de Meritxell es el la segunda concordia de Andorra, que data del 8 de enero de 1176. Con todo, no disponemos de ningún documento antiguo que hable de la iglesia de Santa María de Meritxell.

El 24 de octubre de 1873, el Consejo General declaró oficialmente la Virgen de Meritxell "patrona y especial protectora del Principado de Andorra".

La iglesia del pueblo de Meritxell es una construcción originaria del periodo románico, transformada en época barroca. Se trataba de un templo bastante humilde de una sola nave reforzada en levante por un ábside semicircular. De la obra románica se ha conservado el muro oeste, integrado dentro del edificio barroco, y los fundamentos del ábside, descubiertos y visible.

La talla de la Virgen de Meritxell con el niño se conservo en el santuario viejo de Santa María de Meritxell hasta el incendio de 1972. Se consideraba uno de los ejemplares más antiguos conservados de vírgenes, aun cuando no debería ser anterior al siglo XII, momento en que el culto a la Virgen empezó a tomar protagonismo en la imaginaria religiosa.

La gran devoción que por esta imagen se ha tenido desde la época medieval en los valles andorranos ha hecho que de la talla original se hayan realizado varias copias a lo largo del tiempo, muchas de las cuales han llegado a nuestros días.

Tras la restauración del santuario viejo, en 1994, se inauguró la exposición permanente "Meritxell Memoria", que hace un recorrido por la historia y el culto a la patrona de Andorra.

Santuario viejo de Meritxell: Meritxell - AD 100 Canillo - Tel. y fax + (376) 851253

Horario: De miércoles a lunes: de 9h a 13h y de 15h a 18h. Martes: cerrado

Tarifa: Entrada gratuita

EL NUEVO SANTUARIO

Moragues, Bohigas-Martorell-Mackay y Bofill participaron en las nuevas conversaciones para la construcción del Santuario de Meritxell. Finalmente al retirarse los dos primeros, se adjudicó al taller de arquitectura de Ricard Bofill.

El proyecto se configuró sobre tres pilares simbólicos: fe, identidad y cultura, que tenían que otorgar a Meritxell fuerza religiosa y grandiosidad monumental.

La primera idea de Bofill fue crear un espacio grandioso y sublime que se integrara en el paisaje, y a la vez, crear un impacto visual notable: un gran complejo capaz de aglutinar la religión y la cultura.

Por esta razón, no solamente proyectó las partes que hoy conocemos, sino también otras que finalmente no se llevaron a cabo. Era un proyecto bastante ambicioso que tenía el riesgo de no ser entendido por la población nacional, muy influenciada por la forma constructiva del viejo santuario y de los testigos románicos. La parte construida ya fue muy difícil de asimilar, y no hubo consenso social para aceptarla hasta al cabo de unos años.

Con influencias de varios estilos, Bofill proyectó un edificio de volúmenes geométricos marcados que configuran un eclecticismo monumental.

Inspirado en estilos artísticos diferentes, las formas vanguardistas del nuevo santuario juegan con arcos y torres como si estuvieran incabados que simulan los vestigios románicos del antiguo santuario, donde también se incorporan características del románico monumental de las regiones vecinas, que dialogan con el blanco y el negro recordando el Renacimiento italiano. Reposan sobre una planta de cruz griega que distribuye los espacios de todo el santuario y mantienen las proporciones como un recuerdo de la sección aura de los templos grecorromanos recuperada por las iglesias de Renacimiento. Finalmente, relacionan estrechamente el edificio con el paisaje que le rodea y lo hacen penetrar en el interior por grandes aperturas, de tal manera que se establece una cierta conexión con el arte islámico, en el cual también se inspira la fuente de agua central del claustro.

El santuario de Meritxell es una infraestructura declarada bien de interés cultural.

En el interior del nuevo santuario podemos observar siete esculturas, obra de Sergi Mas, correspondientes a los santos patronos de las siete parroquias andorranas, que ratifican que Meritxell es el santuario nacional andorrano: San Saturnino de Canillo, Santa Eulalia de Encamp, San Cornello de Ordino, San Acisclo de la Massana, San Esteban de Andorra la Vella, San Julián de Sant Julià de Lòria y San Pedro mártir de Escaldes-Engordany.

Y también podemos hablar del contenido popular de la arquitectura y los materiales:

Las dos naves representan la unión entre el camino que baja del puerto de Incles hasta el río Runer y el que une el valle del Valira del Norte, pasando por el Roc de la Salve y el Coll de Ordino. Y en lo que respecta a los materiales, se usan únicamente tres elementos: la piedra de pizarra extraída de la misma montaña; la blancura del techo y del mosaico representa la nieve que durante cerca de siete meses al año orna el paisaje del santuario, y la fuente de luz, que es la vidriera de la iglesia, canta el significado del nombre de Meritxell.

Santuario de Nuestra Señora de Meritxell: Meritxell - AD100 Canillo - Tel. fax + [376]851253

Horario: De miércoles a lunes: de 9h a 13h y de 15h a 18h. Martes, cerrado

Tarifa: Entrada gratuita

LA IMAGEN

La imagen desaparecida la noche del 8 de septiembre de 1972 era una talla románica del siglo XI. La copia que se venera es una reproducción fiel que resalta los rasgos característicos del artista medieval:

a) La mano más grande, para expresar el deseo que, como el de todo madre, quiere bendecir y mimar a sus hijos; b) Los ojos maternales exageradamente gordos, inspirados en el Cristo de los pantocrátors, leen en el corazón de quienes la visitan, aunque hay turistas que no la ven, ella sí que los mira; c) Su calzado son los zuecos de las campesinas de montaña de otros tiempos. El artista nos alecciona en el hecho de que la Virgen de Meritxell, aunque sea reina del cielo y de la tierra, es la mujer sencilla y humilde que ama a todo el mundo.

EN QUOI CONSISTE L'ITINÉRAIRE « DOTZE PETJADES PEL CAMÍ DE CANILLO » (DOUZE EMPREINTES SUR LE CHEMIN DE CANILLO) ?

Canillo est la capitale de la paroisse qui porte le même nom ; c'est la paroisse la plus septentrionale de la Principauté d'Andorre et elle se trouve à une altitude de 1.526 mètres : Elle occupe la première place dans l'ordre protocolaire historiquement établi pour les paroisses andorranes.

Ce guide comporte des textes présentant des informations générales ayant trait à des espaces patrimoniaux que nous vous proposons de visiter, ainsi que des textes de réflexion spirituelle rédigés par le Révérend Ramon Rossell, curé de Canillo.

Cet itinéraire se veut un parcours à travers les monuments les plus admirés et vénéérés, non seulement par les propres habitants de la paroisse, mais aussi et encore par tous les andorrans. L'itinéraire visite les monuments suivants :

1- Sant Joan de Caselles	7- Croix des sept branches
2- Oratoire de Sant Bernart de de Menthon	8- Sant Miquel de Prats
3- Croix de fer forgé de l'édifice socioculturel	9- La croix de Charlemagne
4- Eglise paroissiale de Sant Serni	10/11 - Oratoire de Meritxell
5- Monument à Charlemagne	12- Meritxell (ancien et nouveau sanctuaire de
6- Eglise de Santa Creu	Notre Dame de Meritxell)

QUELS EN SONT LES OBJECTIFS ?

Présenter des valeurs patrimoniales

Découvrir l'architecture religieuse

S'intégrer au sentiment culturel et religieux

Jouer de l'incroyable paysage que l'on retrouve dans toute la paroisse.

COMMENT LE PARCOURIR ?

Si nous décidons de le faire à pieds, nous pouvons laisser la voiture au parking du point de départ. Pour la récupérer, nous emprunterons alors le chemin dit « dels Esquirolets » [des petits écureuils] , qui conduit à la route CG2, où se trouve l'arrêt du bus. Les autobus qui vous reconduiront jusqu'à votre véhicule passent toutes les heures, de 8h du matin à 8h du soir. Nous vous conseillons de réaliser l'itinéraire à pieds, aussi bien à l'aller qu'au retour. Une autre possibilité consiste à se rendre en voiture jusqu'au village de Prats. Vous pouvez y laisser votre voiture, et poursuivre à pieds en empruntant le chemin Royal conduisant à Meritxell. Dans ce cas, le retour doit également se faire à pieds.

Quelle est la difficulté et combien faut-il de temps pour le parcourir ?

La difficulté est faible et la durée totale du parcours à pieds est de 3 heures*, en visitant les divers lieux proposés. Le temps réel de l'itinéraire, sans visite aucune, est de 45 minutes

*La durée de l'itinéraire est approximative et peut varier en fonction des personnes et des conditions dans lesquelles il est parcouru.

1- SAINT JOAN DE CASELLES

L'église de Sant Joan de Caselles est le joyau le plus précieux, non seulement de la paroisse de Canillo, mais de toute L'Andorre. La preuve en est, que le Comú est particulièrement fier de l'arborer sur le blason municipal.

La nef est romane avec des réminiscences de tradition préromane compte tenu que le mur touchant l'abside surmonte le toit.

La grille est un ouvrage d'art populaire – on remarquera l'absence de soudures – entièrement forgée au feu et au marteau. Le fer provenait des mines de fer de la paroisse, concrètement de celles situées en dessous du pic de la Serrera (2.914m). Le Clocher est lombard, de transition. Il s'agit du seul clocher en Andorre ne touchant pas le corps de l'église.

Le Christ en majesté, en stuc peint, mesure 165x162 cm, au-dessus, une croix de 32cm, peinte sur un léger relief. L'image fut découverte en 1963, en morceaux dans le support de l'autel. Ce fut Père Font, de la maison dite Casa Puigcernal de Prats, qui en respectant les directives des professeurs Cesar Martinell, Rafael Benet, Manuel Humbert et Josep Viladomat, réalisa le travail de récupération de chacun des fragments de la sculpture. Deux ans de travaux lui furent nécessaires, grâce auxquels le visiteur peut se faire, aujourd'hui, une idée de l'œuvre originale. Il s'agit d'une pièce unique, non seulement en raison du matériau utilisé – le stuc, c'est-à-dire, du plâtre mélange à une pâte végétale – mais aussi du fait de s'intégrer et compléter la peinture murale dont elle fait partie. L'ensemble de l'œuvre nous offre le mystère de la rédemption au grand complet. Les peintures glosent la scène du calvaire, Le Vendredi Saint sur le mont Golgotha : un homme approche des lèvres de Jésus une éponge imbibée de vinaigre ayant entendu le Supplicié crier « J'ai soif » ; le soldat qui, voyant Jésus mort, le frappa d'un coup de lance ; le soleil à demi caché et la lune décrivent les mots de l'évangéliste Saint Marc : « A la sixième heure du jour, les ténébres couvriront toute la terre jusqu'à la neuvième ». La sculpture du Christ glose le dimanche de Pâques ; son regard serein qui provoque un sentiment d'émotion chez celui qui le contemple fait qu'on le nomme la Majesté de Caselles. C'est le « kyrios » grec. Son vêtement rouge et les pieds séparés s'appuyant sur un socle font de la croix un trône royal car il ne nous a racheté ni avec de l'or ni avec de l'argent, mais bel et bien avec le prix de son sang.

Le retable est l'œuvre du maître de Canillo, qui le construisit aux environs de 1525. Au centre se situe la sculpture de Saint Jean l'Évangéliste, patron de l'église dont on célèbre la fête le 27 décembre. Sur le côté gauche, les prédelles qui narrent les miracles que la tradition attribuent au Saint, et sur le côté droit, les prédelles au crayon. Il s'agit de celle qu'il fut impossible de récupérer après le vol dont fut l'objet le retable en 1935.

L'ensemble constitue un chant à l'espérance de Jean l'Évangéliste qui proclame la victoire de la femme face au dragon à sept têtes. Le dernier mot ne sera pas pour la haine, mais au contraire pour l'amour, il nous dit qu'il résuma les 73 livres de la Bible dans l'affirmation : « Dieu est amour ».

Sant Joan de Caselles

Route nationale [CG] 2 - AD 100 Canillo - Tel. +[376] 844141

Ouvert en juillet et août. Le reste de l'année, s'adresser à AINA pour obtenir la clef. (Tel. 851434).

Horaires : De lundi à samedi : de 10h à 13h et de 16h à 19h. Dimanche et jours fériés : de 10h à 13h

Dimanche après-midi : fermé. Service de guide gratuit

Tarif : Entrée gratuite

2- ORATOIRE DE SAINT BERNAT DE MENTHON

[Saint Bernard de Menthon], patron des montagnards. Sa fête se célèbre le 28 mai.

À 200 mètres de l'église de Sant Joan de Caselles, en direction de Canillo, l'on admirera la statue de Saint Bernard, œuvre du sculpteur Gener Iglesias, réalisée en bronze à la fonderie de Jordi Pesarredona. Saint Bernard naquit dans la vallée d'Aoste au début de notre période romane, au XIème siècle. Il fonda l'hôpital du grand Saint Bernard, où l'on portait secours aux pèlerins et montagnards qui franchissaient les Alpes. Leur fidèle compagnon fut le chien saint-bernard, qui transportait la trousses pour les premiers secours.

« A quiconque doute ou se perd / aidez-le de tout votre cœur et vos mains, Saint-Bernard, soyez notre guide, / protégez les andorrans.

Oratoire de Saint Bernard de Menthon

Route nationale [CG] 2. AD 100 Canillo

Il se trouve sur le pont d'AINA, à 200 mètres de l'église de Sant Joan de Caselles. Croisement sur le chemin dit « del Gall » [chemin du coq].

3- CROIX DE FER FORGÉE SITUÉE DANS L'ÉDIFICE SOCIOCULTUREL [CENTRE DES SENIORS]

Elle se trouve sur la pierre de la façade, tirée de la carrière de la paroisse ; la croix sert de calvaire et confère un impressionnant aspect d'austérité. L'artiste de Canillo surprend le visiteur en faisant jaillir la croix d'un rosier. Ce trait caractéristique veut rappeler le jardin du paradis : « si de l'arbre du Paradis le pécher vint au monde, de l'arbre de la croix nous vint la rédemption » : Au pied coule une généreuse fontaine. Outre la valeur artistique de la croix, l'on retiendra la valeur sentimentale que cette œuvre a pour les habitants de la paroisse ; « C'est elle qui les accueille aux heures de deuil des voisinages de la paroisse ».

Croix en fer forgé

Route nationale CG2. AD100 Canillo.

Située sur la façade de l'édifice socioculturel [Centre des seniors].

4- ÉGLISE PAROISSIALE DE SAINT SERNI [Saint Sernin]

Tout en haut de la rue Carrer Major [Grand-rue] se situe l'église paroissiale, avec son clocher d'origine romane, bien que reconstruit au XVIIème siècle, le plus haut des Vallées d'Andorre, 27 mètres, et qui préside majestueusement le village de Canillo. Le temple s'agrippe au massif du Roc del Quer, qui donne le nom et l'identité à la paroisse. Canillo, qui étymologiquement signifie blanc [du latin canities « blancheur »], témoigne de la blancheur de la montagne avec laquelle il constitue un tout, l'église de Canillo est mentionnée pour la première fois dans l'acte de consécration de la Cathédrale d'Urgell [année 839] sous le nom de Kanillau.

L'église, qui fut agrandie au XVIIIème siècle, mesure 6.25m de large, 23 m de long et 7.65m de hauteur. Il reste de l'église du

XIIème siècle la partie qui durant des siècles fut le baptistère.

Le Saint Patron est Saint Sernin, évêque et martyr de Toulouse qui vécut dans la moitié de IIIème siècle, Sauvagement martyrisé, il fut traîné par une vache jusqu'à ce que mort s'en suive, ses disciples fuirent la persécution et cherchèrent refuge dans les Pyrénées, et à Canillo ils laissèrent la relique patronage de leur Père en la foi.

Le Christ de l'autel latéral droit, l'œuvre la plus précieuse de l'église, est d'un style gothique populaire datant de la fin du XIVème siècle, en bois polychrome. Il est très probable que les habitants de la paroisse de Canillo remplacèrent le Christ roman de l'église de Sant Joan de Caselles, contraints par la curie à l'enfouir dans l'autel, par ce Christ vivement souffrant. Devant le Christ se trouvent deux lampes à huile, en argent, cadeau des habitants de l'Hospitalet-Merens en réparation d'un tort commis contre les habitants de Canillo.

Le maître autel possède un retable du XVIIème siècle qui, au niveau du style, s'inscrit dans le groupe des retables baroques de la deuxième moitié du XVIIème siècle. Comme caractéristiques techniques, on retiendra qu'il s'agit d'un retable mixte, constitué par du bois polychrome et de la peinture sur table. Il se compose de soubassement, prédelle, deux corps et un registre supérieur, chaque registre étant divisé en cinq sections. C'est l'image de Saint Sernin portant la crosse qui le préside. Image très stylisée représentant le Saint Evêque en train de donner sa bénédiction. De la main gauche il tient la crosse de berger et il est coiffé de la mitre de maître.

Saint Pierre apparaît représenté en tenant un livre et les clefs de l'Eglise que Jésus lui confia. Il est représenté comme un homme âgé (cheveux et barbe blancs) et nimbé.

Saint Paul tient le symbole que lui confère la tradition, l'épée. La figure est très statique

Martyre de Saint Sernin [du côté de la sacristie]. Saint Sernin, chez lui, est violemment arrêté par ses bourreaux [coté droit]. Une vache traîne le saint par terre jusqu'à lui provoquer la mort. Dans le fond de la scène figurent des architectures et le ciel.

Saint Georges. Il s'agit de la seule sculpture représentant Saint Georges du XVIIème siècle de la principauté d'Andorre. Le célèbre poète catalan Josep Maria de Sagarra, à l'occasion d'une visite qu'il réalisa à l'église de Canillo, en fait une description scrupuleuse [manuscrit conservé encadré dans la maison paroissiale et dont le Comú édita, en 1980, une fort belle affiche destinée à toutes les familles] : Et si nous voulons que tu sois à nos côtés, / Saint de la jeunesse, / nous ne te voulons que comme nous t'avons imaginé, / l'âme toujours enflammée ! Et parce que ton visage est souriant, / et ta chevelure parfumée. Saint Galderic, de la Catalogne du Nord, patron des paysans des Pays Catalans. Il tient une bêche de la main droite, un chapelet à la ceinture et un nimbe autour de la tête.

Vierge du Rosier avec l'enfant. Elle a un voile, mais pas d'auréole ni de couronne. Elle porte une robe très large et offre un air dynamique. L'image charma le poète et le révérend Mossèn Cinto Verdaguer, qui lui consacra ces vers : Elle paraît, telle une fiancée ornée de bijoux, / et de mille congères le fleurie / blanche se débarrassa tel un jeune oranger.

La flagellation et la Prière dans le jardin de Gethsémani sont les deux mystères de couleur du Saint Chapelet qui ornent la Vierge du Rosier. Dans la partie supérieure du retable figure le premier mystère de la joie : la Visitation de l'archange Gabriel à la Vierge Marie, deux peintures que la dévotion populaire compléta plus tard avec l'image très ingénue de Saint Josep, époux de Marie.

Le tabernacle. L'image de Jésus ressuscité proclame devant le Père vivant descendant du ciel qui garde le tabernacle. Parce que Jésus est ressuscité, il est avec nous, jour après jour, jusqu'à la fin des temps.

Sainte Barbe, protectrice contre les chutes de grêles dans les champs, et Saint Antoine de Padoue, patron des travailleurs du bâtiment, complètent l'iconographie du retable.

Sant Serni de Canillo

Place de Sant Serni. AD100 Canillo.

Ouvert du 15 juin au 15 septembre

Horaire: De lundi à samedi : de 9.30 h à 18.30 h. Dimanche : de 8.30 h à 15.30 h

Tarif: Entrée gratuite

5- SCULPTURE À CHARLEMAGNE

En 2006, Le Comú de Canillo fit la commande de la sculpture au sculpteur Domènec Fita. La valeur artistique de cette œuvre est indiscutable, et, avec cette commande, le Comú de Canillo souhaitait offrir au village une pièce allant au-delà du bien culturel. La sculpture de Charlemagne orne la première place de notre pays, consacrée à l'empereur avec une mentalité paneuropéenne. Ce fut en effet Charlemagne qui le premier commença à unifier culturellement les peuples du nord et les latins, et le premier qui initia leur unification politique. Charlemagne est, en outre, un personnage commun pour les Pyrénées, pour les catalanophones et pour les européens, puisqu'il créa un riche patrimoine immatériel. Cette sculpture est également la première image physique que nous avons de l'Empereur à la barbe fleurie dans notre pays. C'est également l'une des rares sculptures contemporaines qui existe dans le monde de ce personnage. Mais pour nous, pour la paroisse, cette sculpture se veut un but révérenciel de ce village, une référence qui signale où se trouve le nouveau centre de la vie politique de la paroisse. Un espace dynamiseur d'une partie de la vie sociale de Canillo.

Sculpture de Charlemagne

Place Carlemany. AD100 Canillo. Située devant les locaux de la Mairie

6- EGLISE DE SAINTE CROIX

Au pied du village, marquant le début du chemin royal allant de Canillo à Prats puis à Meritxell, se trouve la petite chapelle de Santa Creu [Sainte Croix], baignée par le Valira d'Orient. Les habitants de Canillo du XVIIème siècle ne se contentèrent pas de parsemer la Sainte Croix dans les endroits clés de la paroisse, mais ils voulurent également lui consacrer une église à double finalité : 1) Bénir le terme de la paroisse, jusqu'à la fin de l'été les paysans rendent grâce pour la moisson, le 14 septembre

fête de l'exaltation de la Sainte Croix ; 2) Initier le Chemin de Croix du Vendredi Saint au matin en empruntant la Grand-rue [Carrer Gran], comme s'il s'agissait de la Via Dolorosa [Voie Douloureuse] de Jérusalem vers l'église de Sant Serni pour y célébrer la crucifixion et la mort de Jésus et attendre sa résurrection. La chapelle, à la base et abside rectangulaires, présente une couverture à deux versants, soutenue à l'intérieur par un structure en bois. Le petit clocher, qui conserve encore sa cloche originale, est du genre campanile. La porte d'entrée est décorée avec des tirants en fer qu'achèvent des motifs en forme de fleur de lys. A l'intérieur l'on pénètre dans l'abside en franchissant un arc triomphal en plein cintre bâti en tuf et qui encadre le retable baroque. Le retable de la Sainte Croix est à un seul étage avec une représentation de la scène de la crucifixion. La figure du Christ en est exempte alors que celles de la Vierge et de Saint Jean sont taillées en haut- relief. La scène est encadrée par des colonnes salomoniques dorées avec des décorations représentant des motifs et des animaux.

Les parties latérales sont formées par deux tables sculptées en haut-relief avec des scènes de la Passion. Y sont représentées : la Flagellation du Christ, le Couronnement d'épines, Jésus dans le jardin des Oliviers et Jésus sur le chemin du Calvaire.

Le retable est complété par un fronton à couronnement où Dieu le Père est représenté la main droite en attitude de bénédiction, et un autre, devant l'autel, représentant également le Crucifixion, que complètent des motifs floraux, des fruits et des oiseaux, éléments symboliquement en rapport, eux aussi, avec le thème de la Passion.

Dans la scène centrale figure la date 1739. La chapelle se trouve dans la partie inférieure du village, nommée l'Areny.

Eglise de Santa Creu

Située au pied du village, signalant le début du chemin Royal allant de Canillo à Prats, puis à Meritxell. AD100 Canillo

7- CROIX DES SEPT BRANCHES

Populairement également appelée « croix à 7 cornes »

Elle se trouve à 10 minutes du village de Canillo sur le chemin royal, aujourd'hui route secondaire, sur le bord d'un demi virage, d'où l'on peut admirer une merveilleuse vue panoramique de Canillo adossée au Roc del Quer, avec la vallée de Montaup sur la droite et celle de Mereig sur la gauche, et le massif du Casamagna dominant tout le paysage.

La Croix, du XVIème siècle, est gothique et c'est la plus originale des croix que l'on trouve en Andorre. Il s'agit d'un véritable joyau de l'art sculptural. Sur l'une des faces est représenté Jésus crucifié et, en dépit des petites dimensions, l'artiste anonyme a sculpté en détail les doigts des mains et des pieds ainsi que les traits du visage. Le même éloge peut être fait de l'autre face sur laquelle a été sculptée la Vierge Marie. Le piédestal est as, superposé sur une pierre horizontale et arrondie recouverte d'une petite niche, où les promeneurs déposaient des bouquets de fleurs sylvestres.

La croix est également connue, en raison de la légende qui la concerne et qui raconte l'histoire de 7 compagnons du village de Prats, dont un avait très peur du diable. L'un des ses 6 amis se déguisa en diable pour l'effrayer, mais le peureux e, en le voyant, se défendit, tira un coup de feu avec son fusil de chasse et tua son camarade qu'il avait pris pour le véritable diable. Lorsque les amis allèrent chercher le cadavre de leur compagnon, celui-ci avait disparu et avec lui, la croix perdit une de ses sept branches. C'est pourquoi, si l'on en croit la légende, la croix aux sept branches n'en a plus que 6 aujourd'hui.

L'art et la foi se réunissent dans la croix à 7 branches pour transformer la fatigue silencieuse du pèlerin du chemin Royal en une prière d'adoration et de louange.

La croix originale se trouve dans le hall d'entrée de la maison commune (mairie). A sa place d'origine c'est donc une copie qui est remarquable par sa fidèle ressemblance avec l'originale.

Croix à Sept Branches, ou aussi croix à sept cornes.

A 10 minutes à pieds du village de Canillo en suivant le chemin Royal, aujourd'hui route secondaire et sur le bord d'un demi virage du chemin entre le village de Prats et le lieu dit « El Forn ».

Pour la croix originale se trouve dans le hall d'entrée de la Maison Commune (mairie)

Horaires: Lundi à Jeudi : de 8h à 17h. Vendredi : de 8h à 15h. En été : de lundi à vendredi de 8h à 15h

8- SAINT MIQUEL DE PRATS (SAINT MICHEL)

Le premier document à faire mention de cette église date de 1312, et il y est dit qu'elle était rattachée à la curie de Sant Serni de Canillo.

L'église de Sant Miquel de Prats est un exemplaire du roman rural, bâtie avec des moyens rudimentaires et des matériaux humbles. Elle se compose d'une nef rectangulaire, aux dimensions réduites (9.06m de long, 3.80m de larde et 5.04m de hauteur) et aux murs solides, puisqu'ils ont 1 m d'épaisseur, et à laquelle fut ajoutée une abside semi-circulaire sur le coté est. La porte est simple, construite avec des voussoirs, en pierre calcaire, qui constituent le montants de l'ouverture, et fermée par un arc légèrement en lancette. L'intérieur de l'église, aux murs particulièrement irréguliers, est bien nivelé et a de belles proportions. Les murs sont crépis et peints en blanc.

Le retable, frère de celui de Sant Joan de Caselles, fut vendu en 1920. Une entité bancaire du pays récupéra, en 2006, l'une des prédelles qui peut-être admirée au siège social de cet entité. Le Gouvernement en fit exécuter une copie en 2007 qui fut placée dans l'église. Heureusement, la très belle sculpture représentant l'Archange Saint Michel fut épargnée. Fait surprenant, Saint Michel tient à la main l'Écusson de Saint Georges.

L'abside appartient pleinement à la période romane alors que le reste de l'édifice semblerait se situer plutôt dans une période postérieure, peut-être à la fin du XIIème siècle. La sculpture serait du XVIème-XVIIème siècle.

Les habitants du lieu chantent les « Goigs del Gloríós Arcàngel Sant Miquel » [Cantiques en l'honneur du Glorieux Archange Saint Michel] : Dans ce temple antique / offre protection / aussi bien au pauvre qu'au riche / qui le prie avec dévotion. / Il sera défendu par lui / et protégé avec grand zèle; / si Prats prend comme avocat / l'Archange Saint Michel.

Sant Miquel de Prats: Prats - AD100 Canillo

9- LA CROIX DE CHARLEMAGNE

Certains la nomment aussi la Croix de Meritxell

7 Minutes après avoir dépassé le village de Prats, perchée sur un solennel rocher qui lui sert de trône, se trouve la croix gothique du XVIème siècle, populairement connue sous le nom de : Croix de Charlemagne. Il est à retenir tout d'abord le lieu stratégique où elle se situe : un rocher, qui la porte et qui se veut le balcon du terme, les lieux connus comme « Bony de les Neres », col d'Ordino, roc del Quer, pic de Casamanya, village de Prats et forêt de la Canya, d'un côté ; et de l'autre, la montagne d'Escaldes, les « cortals » d'Encamp et, à ses pieds, le sanctuaire de Meritxell. Depuis ce balcon naturel, où jadis nos ancêtres plantèrent la croix de Charlemagne, on peut admirer l'une des vues panoramiques les plus belles de la vallée du Valira d'Orient. Une partie du rocher, celle qui sert de trône à la croix, a la forme d'un banc, témoignage des nombreux passants qui s'y sont assis pour contempler et admirer ce merveilleux paysage.

Sur la croix de Charlemagne est sculpté le visage du Christ crucifié, à qui tous les andorrans demandaient la protection du lieu, de l'autre côté, la Vierge avec l'enfant Jésus dans les bras, pour annoncer aux marcheurs la proximité du sanctuaire national de la Vierge de Meritxell. Le nom de la croix de Charlemagne ainsi que le monument et la place devant la mairie témoignent de l'esprit national des andorrans tout en rappelant le premier vers de l'hymne andorran : « Le grand Charlemagne mon père... ». La croix de Charlemagne touche le cœur du passant, non seulement par sa valeur en tant que œuvre sculpturale mais aussi en raison du lieu où elle se situe, car elle s'y dresse, à la fois solennelle et majestueuse. Quiconque la contemple, peut y lire la grandeur de l'origine chrétienne qui a scellé l'identité de ces terres. C'est en même temps, un signe sur l'horizon ouvert, fondement du présent andorran, qui se projette vers l'avenir avec cet espoir dont la croix est le gage.

Sur le chemin royal, le visiteur peut admirer une copie parfaitement fidèle à la croix originale, qui se trouve sur le maître autel de l'église de Sant Serni de Canillo.

Croix de Charlemagne, dite aussi de Meritxell: Chemin royal de Prats à Meritxell - AD100 Canillo

10-11 ORATOIRES DE MERITXELL

Deux oratoires signalent au passant son arrivée à la maison de la Vierge Marie. Les piédestaux, en pierre du pays, supportent la petite chapelle qui fait office de tabernacle à une petite image de la Vierge de Meritxell. Au pied du socle, une ardoise sert d'agenouillir pour les visiteurs pressés n'ayant pas le temps nécessaire pour entrer dans l'église saluer la mère et patronne de l'Andorre. L'ornementation des deux oratoires est faite d'un simple rosier sylvestre avec, au printemps, un sans fin de pétales blancs et roses et, en été, des fruits d'un rouge intense et éblouissant. C'est pourquoi les oratoires sont également un hommage au rosier sauvage qui au milieu du XIème siècle indiqua aux bergers de Meritxell la présence de l'image romane : « Le six janvier, alors qu'ils se rendaient à la messe de Canillo, les habitants de Meritxell virent un rosier sylvestre en fleurs et avec des feuilles vertes, comme en plein mois de juin ; très étonnés par ce fait impropre en cette saison si froide et fascinés par ce phénomène [jamais en ces terres, un pareil évènement ne s'était produit au cœur de l'hiver], ils s'approchèrent pour regarder et examiner, et virent, cachée dans une grotte, l'image de la Vierge avec l'Enfant Jésus. Avec quel respect ils s'agenouillèrent !!!!! » [Libre adaptation de la littérature de 1874].

Les deux oratoires de Meritxell: Chemin royal de Prats à Meritxell - AD100 Canillo

12- MERITXELL

Meritxell est un village où se situe le sanctuaire national de Notre Dame de Meritxell. La ferveur religieuse pour cette Vierge a sa propre légende.

Le sanctuaire comporte l'ancienne église de Meritxell, d'origine romane et très modifiée durant la période baroque, et le nouveau sanctuaire, œuvre de l'architecte catalan Ricard Bofill.

La fête de Notre Dame de Meritxell, patronne des vallées d'Andorre, se célèbre le 8 septembre, fête des vierges dites « trouvées » et célébrées dans les pays catalans.

LA LÉGENDE

La légende raconte que le jour de la fête des Rois, le 6 janvier, un berger qui se rendait à Canillo pour assister à la messe en un jour si important, et, alors qu'il passait près de l'endroit où se dresse aujourd'hui le sanctuaire, vit un rosier sylvestre fleuri en plein hiver, sous les branches duquel se trouvait une belle taille représentant la vierge. Après cette trouvaille, les habitants du village emportèrent l'image à l'église de Canillo, l'installèrent sur le maître autel, en promettant de construire une église pour la garder.

Le lendemain le sacristain de la paroisse ouvrit la porte de l'église. Il constata que l'image de la vierge avait disparue, pour apparaître de nouveau au pied du rosier sauvage en fleurs, près de Meritxell. Les villageois d'Encamp décidèrent que si la vierge n'avait pas voulu rester à Canillo, c'était parce qu'elle ne voulait pas y être et qu'elle préférait être à Encamp. Les habitants d'Encamp l'enfermèrent donc à double tour dans leur église, tout en promettant également de bâtir une belle église en son honneur. Le lendemain, le fait se reproduisit : la Vierge avait disparu. Les habitants d'Encamp retournèrent à Meritxell et, de nouveau, trouvèrent la Vierge au pied du rosier sylvestre. En plus, bien qu'il y eut une importante chute de neige la veille, tout était sec autour du rosier.

Les présents crièrent de nouveau au miracle et comprirent que c'était là où la Vierge voulait rester. Les habitants de Canillo et d'Encamp réunis bâtirent la chapelle exactement en cet endroit : l'actuel sanctuaire de Meritxell.

ANCIEN SANCTUAIRE DE MERITXELL

Le lieu de Meritxell est mentionné pour la première fois dans les documents de la deuxième « Concordia d'Andorra » (accords d'Andorre), qui date du 8 janvier 1176, même si nous ne disposons d'aucun document ancien faisant référence à l'église de Santa Maria de Meritxell.

Le 24 octobre 1873, Le « Consell General » déclara officiellement la Vierge de Meritxell « sainte patronne et protectrice spéciale de la Principauté d'Andorre ».

L'église du village de Meritxell est, à l'origine, une construction de la période romane transformée durant la période baroque. Il s'agissait d'un temple très humble formé d'une seule nef avec une abside semi-circulaire à l'est. De l'ouvrage roman, seul a été conservé le mur ouest intégré dans l'édifice baroque, ainsi que les fondations de l'abside, découvertes et visibles.

La statue de la Vierge de Meritxell et l'Enfant fut conservée dans l'ancien sanctuaire de Santa Maria de Meritxell jusqu'à l'incendie de 1972. Cette taille était considérée comme l'un des exemplaires les plus anciens de vierge romane, bien qu'elle ne devait pas être antérieur au XIIème siècle, période à laquelle le culte de la Vierge commença à devenir important dans l'imagerie religieuse.

La grande dévotion pour cette image qui, dans les vallées d'Andorre, remonte jusqu'au Moyen Age, fit que de nombreuses copies furent réalisées, dont certaines nous sont parvenues.

Après la restauration de l'ancien sanctuaire, en 1994, une exposition permanente y fut inaugurée : « Meritxell Mémoire », qui permet, au visiteur, de réaliser un parcours à travers l'histoire et le culte à la patronne de l'Andorre.

Ancien sanctuaire de Meritxell: Meritxell - AD100 Canillo - Tel. Et Télécopie : +[376] 851253

Horaire: De mercredi à lundi : de 9h à 13h et de 15h à 18h. Fermé les mardis

Tarif: Entrée gratuite

LE NOUVEAU SANCTUAIRE

Messieurs Moragues, Bohigas-Mackay et Bofill participèrent aux premières conversations en vue de la reconstruction du sanctuaire de Meritxell. Finalement, les deux premiers s'étant retirés, le projet fut attribué à l'atelier de l'architecte Ricard Bofill. Ce projet fut configuré à partir de trois piliers symboliques : foi, identité et culture, qui étaient appelés à conférer à Meritxell la force religieuse et la grandeur monumentale.

La première idée de Bofill consista à créer un espace à la fois grandiose et sublime qui s'intégrait dans le paysage tout en créant un impact visuel considérable : un grand complexe capable de réunir religion et culture.

Pour cela, non seulement il projeta les parties que nous pouvons voir aujourd'hui, mais d'autres encore dont la construction fut finalement abandonnée. C'était un projet très ambitieux qui courrait le risque de ne pas être compris par la population nationale, très influencée par la forme constructive de l'ancien sanctuaire et par les témoignages romans. L'assimilation de la partie construite fut très difficile, et ce ne fut qu'au bout de quelques années que l'on put parler de consensus social.

Avec des influences de styles divers, Bofill projeta un édifice aux volumes géométriques soulignés qui configurent un eclectisme monumental.

Inspiré par des styles artistiques différents, les formes avant-gardistes du nouveau sanctuaire jouent avec des arcs et des tours comme s'ils étaient inachevés simulant les restes romans de l'ancien sanctuaire, où s'incorporent également des traits du roman monumental des régions voisines, qui dialoguent avec le noir et le blanc, réminiscence de la renaissance italienne, reposent sur un plan de crois grecque qui distribue les espaces de l'ensemble du sanctuaire, et conservent les proportions comme un souvenir de la section d'Or des temples gréco-romains récupérée par les églises de la renaissance. Finalement, ils établissent une étroite relation entre l'édifice et le paysage des alentours et le font pénétrer à l'intérieur par de grandes baies, de sorte qu'une connexion s'établit avec l'art islamique, dont s'inspire également la fontaine centrale du cloître.

Le sanctuaire de Meritxell est une infrastructure déclarée bien d'intérêt culturel.

L'intérieur du nouveau sanctuaire se trouvent sept sculptures, œuvres de Sergi Mas, représentant les sept patrons des sept paroisses andorranes et ratifiant Meritxell comme le sanctuaire national andorran : Saint Serni de Canillo, Sainte Eulalie d'Encamp, Saint Cornélien d'Ordino, Saint Asciscle de la Massana, Saint Etienne d'Andorra la Vella, Saint Julien de Sant Julia de Lòria et Saint Pierre Martyre d'Escaldes Engordany.

L'on peut également parler du contenu populaire de l'architecture et des matériaux :

Les deux nefs représentent l'union entre le chemin qui descend du port d'Incles jusqu'à la rivière Runer et celui unissant la vallée d'Orient avec celle de la vallée du Valira du Nord en passant par le Roc de la Salve et le col d'Ordino. En ce qui concerne les matériaux, trois éléments seulement furent utilisés : la pierre d'ardoise extraite de la montagne ; la blancheur du plafond et la mosaïque représente la neige qui durant près de sept mois décore le paysage du sanctuaire ; et le jet de lumière que constitue la vitrerie de l'église chante la signification du nom de Meritxell.

Sanctuaire de Notre Dame de Meritxell: Meritxell - AD100 Canillo - Tel. Et Télécopie : +[376] 851253

Horaire: De mercredi à lundi : de 9h à 13h et de 15h à 18h. Fermé les mardis

Tarif: Entrée gratuite

L'IMAGE

L'image disparue dans la nuit du 8 septembre 1972 était une sculpture romane datant du XIIème siècle. La copie, actuellement vénérée, est une fidèle reproduction qui souligne les traits caractéristiques de l'artiste médiéval :

- a) la main plus grande pour exprimer le désir de toute mère qui veut bénir et caresser ses enfants ;
- b) les yeux maternels exagérément grands, inspirés du Christ des pantocrators, lisent dans le cœur de ceux qui la visitent, même si certains ne la voient pas, elle les regarde ;
- c) elle est chaussée de sabots caractéristiques des paysannes montagnardes de jadis. L'artiste veut, par là, nous rappeler que bien que la Vierge de Meritxell soit la reine du ciel et de la terre, elle n'en est pas moins une femme simple et humble, qui aime tous ses enfants.

OFICINA DE TURISME

Av. Sant Joan de Caselles s/n
AD100 Canillo · Principat d'Andorra
Tel. +376 753.600
vdc@canillo.ad · www.turismecanillo.ad
www.facebook.com/TurismeCanillo